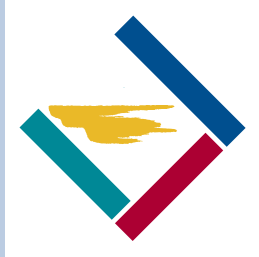

STEDER PÅ RUTEN – friluftsliv som helhedsoplevelse

Lokale- & Anlægsfondens skriftrække

LOKALE- & ANLÆGSFONDENS
SKRIFTRÆKKE

STEDER PÅ RUTEN

– friluftsliv som helhedsoplevelse

Det moderne friluftsliv er i rivende udvikling, og også nye områder som havne, parker og andre bynære arealer indtages af et væld af aktiviteter, der bruger naturen og udendørsfaciliteterne på alternative måder. I fremtiden bliver udfordringen at tilgodese de mange mennesker, der ønsker et aktivt friluftsliv – gerne i bynære områder, men ikke mindst at anskue friluftslivet i helheder frem for at tænke i isolerede steder i naturen.

Forfatteren, arkitekt M.A.A. Dan B. Hasløv, anlægger det synspunkt, at planlægningen af et tidssvarende friluftsliv må tage udgangspunkt i at kombinere stedet og ruten. Den gode rute kræver 'steder' for at fungere. Og stedet fungerer bedst, hvis det indgår i samlet, sanseligt forløb, der både inspirerer til ophold, udveksling og refleksion.

Bogen er således et opgør med tendensen til at anlægge specialiserede faciliteter, fortrinsvis udlagt til medlemmer og kendere af det konkrete sted. Tværtimod argumenterer Dan B. Hasløv for, at der tænkes i 'musikalske' forløb, hvor stederne indgår i ruten som tonerne i et partitur, og at friluftslivet ikke bliver et spørgsmål om at tilgodese særinteresser.

I bogen gennemgås en række eksempler på gode forløb, der kan tjene som inspiration. Den lægger samtidig op til diskussion af fremtidige løsninger. Beslutningstagere og interessenter opfordres til at gå i dialog for sammen at udvikle et friluftsliv, som både tager sigte på en mangfoldighed af udfoldelsesmuligheder og inddrager såvel organiserede som selvorganiserede aktiviteter.

Dan Borgen Hasløv

Steder på ruten

– friluftsliv som helhedsoplevelse

LOKALE- & ANLÆGSFONDENS SKRIFTRÆKKE 14

Andre publikationer i skriftrækken:

1. "Fra sportsbassin til superbassin" 1997
(udsolgt, men kan downloades fra www.loa-fonden.dk)
2. "Nyt liv i gamle idrætshaller" 1998
3. "Kunstis og skøjtekultur" 1998
4. "Fremtidens idræts- og kulturbyggeri" 2000
(udsolgt, men kan downloades fra www.loa-fonden.dk)
5. "Forsamles og forenes om idræt" 2000
6. "Vandkulturhuse" 2002
7. "Arkitekturpsykologi" 2003
8. "Den tredje bølge" 2003
9. "En idrætslegeplads skal ligge i vejen!" 2004
10. "Idrættens fornemmelse for byrum" 2004
11. "Idrætshaller for fremtiden" 2005
12. "Idrættens største arenaer" 2007
13. "Arkitektur, kvinder og idræt" 2007

Forfatter: Dan Borgen Hasløv

Billedredaktion og research: Eva Sara Rasmussen, Thue Borgen Hasløv,
Matilde Bjerregaard, Agnete Fabricius Kjær

STEDER PÅ RUTEN – FRILUFTSLIV SOM HELHEDSOPLEVELSE

© Lokale- & Anlægsfonden

Forsidefotos: Søren Kuhn og Dan Borgen Hasløv

Grafisk tilrettelægning: Anne von Holck, Tegnestuen Trojka

Tryk: P. J. Schmidt Grafisk

Juni 2009

ISBN: 978-87-989966-4-4

Indhold

Forord	5
Hovedlinjer	7
Friluftaktiviteter på steder og ruter	7
Steder og ruter i et historisk perspektiv	8
Friluftsliv gennem 200 år	9
Første grønne bølge	9
Den anden grønne bølge	10
Den tredje grønne bølge	11
Motions- og sportsvaner	14
Nye muligheder	17
En dansk friluftskultur?	22
Steder på ruten, ruter på stedet	27
Steder i naturen	33
Hytten og lejren	33
Naturcentret	38
Andre steder	40
Andre muligheder	44
Steder i byens nære landskab	47
Strandparken	49
Lystbådehavnen	55
Det rekreative kulturlandskab – Hedeland	56
Det rekreative kulturlandskab – idrætscentret	57
Det rekreative kulturlandskab – golfbanerne	60
Et omdannet kulturmiljø	62
10 gode råd	65
Kilder og inspiration	70

Forord

Lokale- og Anlægsfonden har i mange år arbejdet med udvikling af steder for friluftsktiviteter i byen – til leg, idræt og kultur på gader, pladser og i parker.

Med denne publikation ønsker Lokale- og Anlægsfonden at pege på udviklingsmuligheder for friluftslivet i det bynære landskab og i det åbne land. Fonden har i en årrække støttet udviklingen af særlige støttepunkter på området, f.eks. spejderhytter, friluftsgårde og forskellige former for opholdsfaciliteter. Friluftslivet er i stadig forandring, og nye muligheder tegner sig for leg, motion, idræt og kultur i samspil med naturen og kulturlandskabet.

Kommunalreformen understregede kommunernes vigtige rolle i planlægningen af det åbne land. Det er en planlægning, som skal respektere de mange beskyttelsesinteresser, men også være med til at sikre at fremtidens friluftsliv kan udvikles.

Denne publikation er tænkt som inspiration for både brugere og myndigheder. Den fortæller om udvikling af nye muligheder for friluftsktiviteter og peger på en vigtig diskussion om, hvordan aktivitetssteder for friluftslivet i højere grad skal tænkes ind i helheder – som 'steder på ruten'.

Hans Toft
Formand for Lokale- og Anlægsfonden

Mange steder, specielt hvor byen har vokset sig tæt på naturområder med søer, skove og bakker, synliggøres det året rundt, at ture til fods er en populær fritidsaktivitet. Her et stemningsbillede fra en af de søgte ruter omkring Bagsværd Sø.

Hovedlinjer

Friluftslivet på steder og ruter

Friluftslivet har mange og forskellige mål – idræt, motion, naturoplevelser, kulturoplevelser, samvær med andre. Friluftsanskiver har en stærk placering hos en stor del af befolkningen. Friluftslivet tiltrækker alle aldersgrupper, og aktiviteterne udøves som en vigtig del af hverdagen, gerne tæt på, hvor man bor.

En stor del af friluftslivets aktiviteter er anlægskrævende og knyttet til specielle faciliteter rettet mod, at de enkelte aktiviteter fungerer alene i sit 'eget' anlæg – hytter, lejre, baneanlæg mv. Mange undersøgelser viser imidlertid, at aktiviteter knyttet til vandreture, stavgang, løb, cykling osv. udgør op mod 50 % af de samlede aktiviteter. Det er aktiviteter, der ikke behøver særlige anlæg, men landskaber med oplevelses- og færdselsmuligheder – ruter gennem marker, skove, kyster, parker, by mv. Undersøgelser viser også, at søgningen efter friluftsanskiver er særlig stærk blandt bybefolkningen.

Foreninger, kommuner og staten har skabt mange 'steder', der er til rådighed for friluftslivet, typisk rettet mod de nævnte specielle friluftsanskiver. Adgang og brug forudsætter medlemskab, og ofte er anlæggene placeret og udformet uden overvejelser om, at de kunne understøtte udviklingen af ruter for friluftslivet. Men der ses i disse år nye initiativer, der understøtter ruter med 'steder', der er åbne for alle – shelters, teltpladser, udkigsposte., som kan bruges af organiserede eller uorganiserede. Grundlæggende er brugen åben for alle. Det er en udvikling, der kan forstærkes og give helt nye muligheder for friluftslivet.

Skove og kystområder er særlige interesseområder for mange. Her er der fri adgang og ofte et netværk af stier og færdselsmuligheder. Især i skovene gennemfører stat, kommuner og friluftsanskiver mange initiativer for at udnytte, afbalancere og udvikle rekreative muligheder for friluftslivet, der kombinerer 'steder' og ruter af høj kvalitet. Her er behovet især at åbne eksisterende 'steder', men også nye, der kan understøtte både ruter og nye aktiviteter.

Det danske kulturlandskab, det dyrkede land, har altid været en omdiskuteret ressource for friluftslivet. Kulturlandskabet opleves ofte som et lukket landskab, når adgang forbydes af hensyn til smittefare, arbejdssikkerhed o.l. Breddeidrætsudvalget, som var nedsat af regeringen, foreslog f.eks. i dets anbefalinger fra 2009, at et arbejde sættes i gang 'for at gøre landbrugsarealer mere tilgængelige'. Også de mange byboere, der flytter til lystgårde på landet, fører til forandringer. Det åbne land bliver lukket og utilgængeligt med stadig færre adgangsmuligheder. Det er en udvikling, der især finder sted i landskaberne omkring de større byer, hvor efterspørgslen efter 'steder' og ruter for friluftslivet også er størst. En åbning af kulturlandskabet for rekreative anvendelser skal ske i dialog med

storlandbrug, de mange deltidsladbrug og lystgårde, som nu præger kulturlandskabet. Det handler ikke om arealafståelser til store, nye fritidsanlæg, men om at udvikle 'steder' og ruter, som ikke nødvendigvis er arealkrævende. Mange steder ligger der idrætsanlæg i kanten af byen. De kan også åbnes for nye aktiviteter og understøtte ruter.

Det er en udfordring, at aktiviteterne i det moderne friluftsliv fungerer med stadig mere specialiserede interesser – idræt, motion, natur, økologi, bæredygtighed, kulturhistorie mv. – og stadig mere specifikke krav til de enkelte anlæg. Tidligere tiders vægt på et socialt, sammenhængende friluftsliv suppleres af nye former for friluftsliv, hvor det individuelle og specialiserede er fremherskende træk. Men det behøver ikke at føre til lukkede specialanlæg. Tværtimod er der gode muligheder for at skabe nye, åbne rammer, som understøtter fleksible 'steder' og attraktive ruter.

Steder og ruter i et historisk perspektiv

Er en satsning på 'steder og ruter' for friluftslivet en udvikling, som måske vil klinge af – eller er der et historisk grundlag for at tro på, at det kan blive en succesrig satsning? Den udvikling, som friluftslivet har gennemgået i de sidste 200 år, understreger med stor tydelighed, at behovet for udvikling af 'steder og ruter' ikke er nyt, og at der er store, uudnyttede potentialer.

[Spejderbevægelsen gør rejsen ud i naturen til en livsstil.](#)

Friluftsliv gennem 200 år

Baggrunden for den moderne opfattelse af friluftslivet får sit gennembrud i starten af 1800-tallet. Folkesundhed, motion, natursværmeri og nye former for social bevægelse bliver udviklet og dyrket som et nyt idégrundlag. Betragtes perioden fra 1800-tallets begyndelse til i dag, kan den karakteriseres af det, kultursociologen Henning Eichberg kalder grønne bølger – dvs. perioder af ny energi og dynamik i synet på friluftslivets muligheder og lyksaligheder.

Forløbet har ikke været præget af en lineær udvikling i opfattelsen af 'naturen som sådan', men af springvise fornyelser, som hver især har været knyttet til bestemte faser af det moderne samfunds gennembrud. Friluftslivets bevægelser følger altså ikke direkte industrikulturens historie som en kontinuerlig, trinvis reaktion på urbanisering og inde-stængte arbejds- og boligforhold, men foregår diskontinuert i tre grønne bølger, som afløses af såkaldte restaurationsfaser, hvor fritidsudfoldelsen på ny vender sig mod det byggede miljø.

Historiske forandringer skaber forskellige udviklingsfaser med særlige konsekvenser for planlægning, beskyttelse og udvikling af landskabet – og mulighederne for 'steder' og ruter.

Første grønne bølge

Den første grønne bølge skyldede ind over Europa i perioden 1770-1820. Den romantiske vandrer trådte i karakter, og folk begyndte at bevæge sig ud i landskaber, de tidligere havde foragtet eller frygtet og søgt at undgå. Nu opdagede man dem som værdifuld natur, som det blev en selvstændig kvalitet at færdes i.

Den nye opfattelse af naturen – herunder menneskenaturen – inspireredes i afgørende grad af den franske forfatter Jean-Jacques Rousseaus roman 'Emile' (1762, da.1796). 'Tilbage til naturen' blev Rousseaus slagord i kampen mod den kunstige kultur, som kulminerede ved hoffet i Versailles under Ludvig XVI. De friserede franske haver og de store parykker var stilen og forbilledet. I den efterhånden fysisk og moralsk degenererede enevældige overklasse var det naturlige blevet så forkrøblet, at et oprør i naturens navn satte ind. Mennesket skulle tilbage til naturen, ikke for at gå på fire ben – som Voltaire hånende sagde om Rousseaus tanker, men for at det naturlige i menneskenaturen kunne komme til udtryk.

Romantikken skabte som åndelig strømning en overbygning af litteratur og billeder af stærk følelsesladet karakter, som udtrykte et modsætningsforhold mellem bevægelse i det grønne – livet derude, ude i det fri, tilbage til naturen – og urbaniseringens fremmedgørelse. Her stod naturen over for det unaturlige. Malere og forfattere afbilder den sanselige natur i Danmark og rundt omkring i Europa. Vi får en dramatisk, dynamisk og romantiseret fremstilling af en dansk natur, som stadig præger vores natursyn. De mange scenerier fungerede dengang, som de gør det i dag, som en inspirationskilde for manges færds ud i landskabet.

Nye litterære genrer tematiserede vandreturens praktiske nytte eller fodrejsens romantiske poesi. Især den jyske hede skiftede plads i danskernes bevidsthed. Fra en ringeagtet afkrog blev den en ophøjet lokalitet med undertoner af national identitetssøgen. En ny vandrekultur opstod omkring oplevelsen, hvor fodrejsen tidligere havde været en nødløsning for de fattige. St. St. Blicher priste denne bevægelsesform: 'Så får jeg mest at høre og se, hvorimod der hænder mig så lidt i diligencerne.'

Også de danske kyster blev en attraktion for friluftslivet. Filantropiske pædagoger anbefalede svømning som en nyttig legemsøvelse. Efter oprettelsen af 'Selskabet for Svømmekunstens Udbredelse' i 1803 tog disse pædagoger fat på at organisere svømning blandt børn. Også for fornøjelsens skyld begyndte folk at bade ved kysterne, og fra 1820'erne blev badeanstalter indrettet forskellige steder i Danmark.

Ridning, som indtil da havde udfoldet sig i adelens ridehuse, blev nu dyrket som jagt for overklassen og som væddeløb i det fri. Også roning og sejlads, skøjteløb og skisport begyndte så småt at dukke op som friluftss aktiviteter, men udvikledes først for alvor hen mod 1800-tallets anden halvdel.

Den nye gymnastik, som de filantropiske pædagoger udviklede, bevægede sig ligeledes ud af hallerne og ud i det grønne. Mens de tidligere adelige aktiviteter – høvisk dans, fægtning, ridning og boldhustennis – typisk foregik indendørs, dyrkede man nu under det moderne overbegreb 'gymnastik' løb, spring og andre former for atletik samt lege og fritstående øvelser ude i det fri.

Den anden grønne bølge

Nye impulser mellem 1900 og 1930 forstærkede friluftsbewægelsen og skabte fornyede former for udfoldelse i naturen.

En ny type af ungdomsbewægelser begyndte at samle sig omkring friluftss aktiviteter. Danske Ungdomsforeninger, socialistisk arbejderungdom, spejdere og vandrebeewægelser med inspiration fra de tyske vandrefugle strømmede ud i naturen for at dyrke deres selvorganiserede liv i form af lejrliv, udflugter og vandreture, konkurrencer i skoven og naturiagttagelse. Gennem sang og folkedans ved bålet og lege i det grønne udtrykte en ny generation et nyromantisk, ofte sværmerisk forhold til naturen. Og ovenfra skabte pædagoger, officerer og embedsmænd de organisatoriske rammer for dette opbrud.

Først i denne grønne sammenhæng fik den engelske sport sit gennembrud som masseaktivitet. Hidtil havde sporten været bundet til snævre, logeagtige cirkler i byernes borgerskab. Nu blev sport og idræt nydefineret som 'outdoor games'. Boldspil og andre konkurrencer på grønsværen blev attraktive for en yngre generation og i nye sociale klasser. Folk bevægede sig ud i skoven for at dyrke skovløb, orienteringsløb og terrænsport. Svømning – herunder havsvømning – skiløb, sejlads, roning og cykelsport udgjorde yderligere grene af friluftss aktiviteterne. Også gymnastikken, som i løbet af 1800-tallet havde trukket sig tilbage fra grønsværen til gymnastiksalen, invaderede nu igen det grønne.

Fra og med 1900 blev badeanstalter for alvor en del af den offentlige sundhedspolitik. Der opstod en legepladsbewægelse, kolonihaver bredte sig, og parkanlæg blev anlagt til

rekreativ bevægelse, f.eks. Fælledparken i København. Desuden begyndte en rig mangfoldighed af nye former for levevis at skyde frem. Man praktiserede nøgenkultur og anden friluftaktivitet i sammenhæng med et nyt syn på ernæring, beklædning og naturmedicin. Vegetarisme og afholdenhed gik sammen hånd i hånd med såkaldt frisksport i det grønne. Forfattere som Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær satte ord på de nye, romantiske erfaringer med at færdes, dels med den jyske hede og dels med de amerikanske naturlandskaber som reference.

Naturfredningsbevægelsen oversatte alt dette – den nye bevægelseskultur og det nye natursyn – til fredningspolitik. Den første naturfredningslov i 1917 udtrykte en interesse for den grønne natur i konflikt med privat ejendom og betød et skub hen imod et velfærdsstatsligt ansvar for både fredning og tilgængelighed. Naturfredningsloven af 1937 fastslog den nordiske allemansrätt som princip: De danske kyster, åerne og skovene skulle være tilgængelige for enhver.

Det danske kulturlandskab var i første del af 1900-tallet et åbent og tilgængeligt redskab for et voksende friluftsliv, som mange kunne få del i. Det var overalt åbent med et netværk af småveje, markveje og stier, som skabte grundlag for aktiviteter, der var råd til. Der blev lejet ud. Skoler og højskoler fungerede som herberger, og vandrerebevægelsen udviklede sig. For de mange var der endnu ikke råd til at eje, så friluftslivet gav friheden til at rejse, hvor man gik eller cyklede gennem landskabet. Friluftslivet blev en folkebevægelse.

Den tredje grønne bølge

Fra 1970'erne opstår den tredje grønne bølge, men denne gang i mere forskelligartede og ofte modsætningsfyldte bevægelsesaktiviteter. Naturen som scene for action og indtagelse udgør en kontrast til naturen som scene for en balanceret økologisk hensyntagen. Folk dyrker turcykling og bymaraton, man tager på ø-lejr i forlængelse af hippiekulturen eller på mountainbiking, klatring eller drageflyvning. Grønne græsrodsaktiviteter og alternative landbokollektiver udvikler sig side om side med golfboom'et og jogging side om side med højteknologiske ekstremaktiviteter og adventure sport. Man leger new games, dyrker grøn meditation, spiller rollespil og beskyder hinanden med paintballpistoler. En mangfoldighed af aktiviteter kommer til udtryk i en skala, som strækker sig fra det helt enkle til det teknologisk funderede friluftsliv. Grundlæggende bliver bilen som transportmiddel omdrejningspunkt for udviklingen af en stor del af friluftslivet – fra drageflyvning til camping.

Adgangen til havet undergår en revolutionerende forandring, idet industrihavne nedlægges og åbner nye bynære friluftsrum. Kajakker sættes i vandet, og folk bader i havnebassiner, hvor vandkvalitetens forbedring i stigende grad inviterer til det.

På det overordnede plan ændres perspektivet fra naturfredningens beskyttelsesintention til økologien som en mere omfattende forestilling om en sammenhæng mellem menneske og miljø. Naturbørnehaver bliver et begreb, og skoler eksperimenterer med 'den grønne dag' og tager med børnene ud i skoven en gang om ugen. Natur- og friluftsgårde tiltrækker folk og bliver centre for undervisning og udvikling af friluftaktiviteter. Der bliver oprettet naturvejlederuddannelser, og et landsdækkende net af naturvejledere får ansættelse i forskelligt regi. Idrætsorganisationerne ansætter konsulenter til at gøre

Det forbedrede vandmiljø og nye bådtyper åbner for et eksperimenterende friluftsliv midt i byens hjerte.

idrætten 'grønnere'. Højskoler opretter linjer inden for naturområdet, hvor programmerne omfatter strabadsture, havkajak, telemarkski, snowboard, windsurfing og overnatningsture i det fri. Initiativer til bevægelseslandskaber som 'brugsnatur' og oprettelse af danske nationalparker prøver at skabe nye rammer. Selv managementsektoren inddrager fremmedgørelsen over for naturen som særlig effekt på kurser for virksomhedsledere, der sendes på overlevelsesture i vildniset.

Naturfredningslovene af 1917 og 1937 fastslår som nævnt, at adgangen til at dyrke friluftsliv skal være åben for alle. Friluftsbewægelserne udøver imidlertid også et pres på naturen og sætter nu spørgsmålstegn ved, om den kan tåle det. At bevare naturen var jo et andet hovedsynspunkt i de to love. Dengang var der ikke nogen særlig modsætning mellem naturfredning og fri turistmæssig adgang til naturen. I dag er sliddet på naturen et tema af betydning for vurderingen af udfoldelsesmulighederne. Nye perspektiver rejser sig i forbindelse med naturgenopretningsprojekter.

Det er i 1970'erne, udviklingen af friluftslivet, specielt omkring de store byers vækstområder, tager fart. Byvæksten drejes væk fra landskaber med store beskyttelsesinteresser. Der bliver gennemført en ambitiøs planlægning af landskaber med en blanding af rekreation, landbrug og et vidt forgrenet netværk af stier, som sammenbinder hele regioner. Idéen er at skabe de landskabelige herlighedsværdier, som tilflytterne efterspørger. Ikke ved at ødelægge eksisterende landskaber af høj kvalitet, men ved at skabe de samme muligheder i tidligere 'kedelige' landskaber. Landskabet bliver omformet for at øge det rekreative indhold med skovplantninger, kunstige bakker, søer mv.

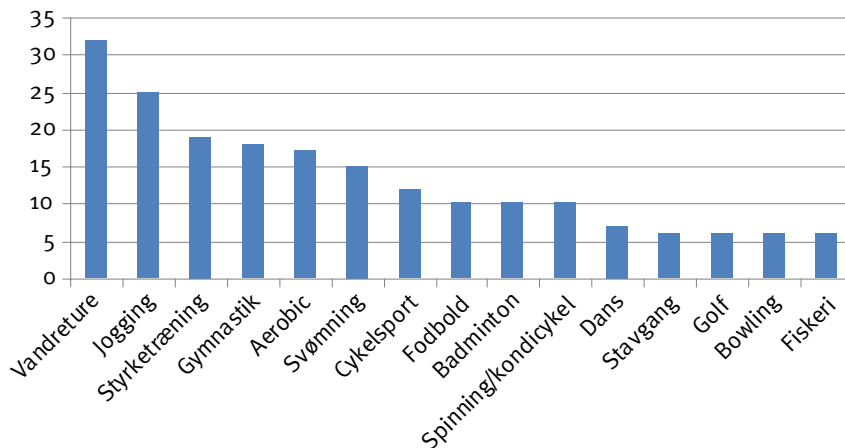
Siden er den ambitiøse indsats stillet i bero. 70'ernes initiativer har sat sig varige spor f.eks. i hovedstadsregionen med et netværk af ruter og 'steder' koncentreret om vækstområderne i den indre del af 'Fingerbyen', men med forbindelseslinjer til hele regionen. Igennem 80'erne og 90'erne går byvæksten helt i stå, men byernes voldsomme vækst i de sidste år har understreget behovet for en fornyet indsats for friluftslivet og ruter og 'steder'.

Motions- og sportsvaner

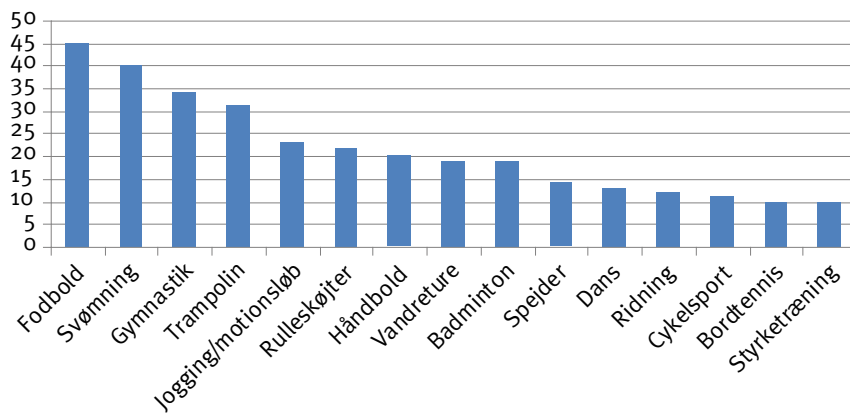
'Steder' og ruters betydning for idræt, sport og motion er ikke selvstændigt belyst i analyser o.l. Nyere undersøgelser af kultur, sports- og motionsvaner giver dog et billede af, at de må udgøre et vigtigt grundlag for mange aktivitetsformer. Det er heller ikke belyst, om der er lokale forskelle – om lokalområder med et stort udbud af 'steder' og ruter har et større aktivitetsniveau end områder, der kun har få 'steder' og ruter.

Men undersøgelserne viser klart, at friluftaktiviteter, der bruger 'steder' og ruter, hører til de mest populære for såvel børn som voksne.

15 mest dyrkede aktiviteter blandt voksne

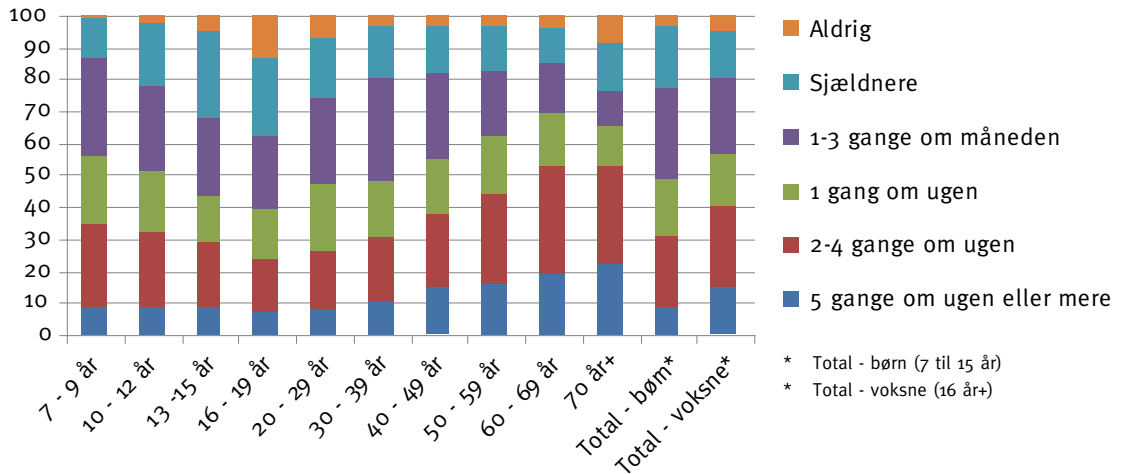

15 mest dyrkede aktiviteter blandt børn

Opgørelser af cykling eller gang i naturen, parker og grønne områder viser også, at disse populære aktiviteter udøves mange gange i løbet af ugen af både voksne og børn.

Cykling eller gang i naturen, parker eller grønne områder

[Pilgaard, Maja (2008), Danskernes Motions- og Sportsvaner 2007, Idrættens Analyseinstitut m.fl.]

'Steder' kan være store og små. Mangfoldighed og variationer skaber ruter, der bare må opleves.

FriLuftsaktiviteter har mange formål og indebærer møder – her er der mulighed for at lære om bier. Sofiero.

Modstående side: Den nye Amager Strandparks menneskeskabte landskaber skaber mange steder og ruter i kanten af den tætte by.

Nye muligheder

I stedet for at se friluft aktiviteter som en fortsat udvikling af stadig mere specialiserede og usammenhængende, enkeltstående interesser kan fokus rettes mod at skabe et sammenhængende friluftsliv, hvor 'steder' og ruter får fornyet vitalitet. Det er nødvendigt i en samtid, hvor 'bevægelser' ikke længere er en drivkraft, hvor tiden ikke er til faste strukturer og organisationer, og hvor friluft aktiviteter er noget individuelt og evigt foranderligt, som den enkelte bygger op efter eget ønske. Seks vigtige elementer tegner den nye udvikling:

FORMÅL

Formålet med 'friluft aktiviteter' undergår hele tiden forandringer. Tidlige tider søgte og fandt mange muligheder for åndelig lutring på pilgrimsruten, hvor den lange rejse, ofte til fods, var en vigtig del af oplevelsen og erkendelsen. Håndværkerne drog på valsen med vandreturen rundt i Europa som en del af deres faglige og sociale udvikling. Men baggrunden for ruter og 'steder' er meget ældre. Vandringen er ikke kun de fattiges eneste mulighed for at komme omkring. Vandringen med dens ruter og 'steder' har i århundreder været et selvstændigt mål for sanselige oplevelser. Det er ikke kun nutidens drømme om slow cities, slow holidays, slow recreation og slow food, der har skabt denne udvikling. Bodsvandringen og pilgrimsrejsen er tidlige eksempler, som i disse år oplever en renaissance. Senere bliver opdragelse, folkelig mobilisering, kropskultur, leg, konkurrence, natur og kulturhistorie formålet med friluft aktiviteter. Aktiviteterne rettes nu mere og mere mod specialinteresser som f.eks. golf, surfing, skydning, drageflyvning mv., der fungerer hver for sig, lukket om sig selv, ofte langt fra hvor man bor. Det er en udvikling, der forbigår, at mange søger friluft aktiviteter i tæt sammenhæng med, hvor de bor, og med oplevelser og helheder, der kan sammensættes med stor individualitet.

1

2

[1] Cyklen er for længst anerkendt som en måde at færdes på i friluftslivet. Nye måder kommer stadig til og stiller nye krav til, hvordan ruter skal indrettes.

[2] Ballonopstigning. Gamle måder at færdes på bliver afprøvet med nye teknologier.

AT FÆRDES

Vandreturen er den oprindelige friluftsansigt – alle friluftsansigters moder. Den kan være formålsbestemt – en transport fra sted til sted, men lige så ofte er den en åben sansning. Man går for at blive overrasket, få oplevelser, meditere, blive inspireret.

Det har altid været diskuteret, hvordan man bedst muligt færdes, hvad der er rigtigt og forkert, og der har til stadighed været afprøvet nye teknikker – ridning, skiløb, slædekørsel, skøjteløb mv. De gamle teknikker lever i bedste velgående og har i moderne tid fået mange nye tilføjelser – løb, jogging, klatring, cykling, rulleskøjteløb, stavgang, sejlads mv. Bilen og motorcyklen er også blevet en måde at færdes på, der for mange har fået karakter af en friluftsansigt og -aktivitet.

Hvad fremtiden bringer af nye måder at færdes på er selvsagt åbent, men nutidens teknologiske fantasirigdom og en stadig voksende industri, som udvikler nye redskaber til fritidsaktiviteter, vil udfordre planlæggere og myndigheder og understrege, at ruter er et omdrejningspunkt – også i fremtidens friluftsliv. Kajakken er blevet allemandseje og skaber interesse for at færdes langs vore kyster på en ny måde. Udviklingen stopper næppe her – hvad med en tur med vandscooter langs kysten – ture med mikrofly og balloner? Og det er ikke kun teknologien, der skaber de nye måder at færdes på. Central er også en oplevelse af overlevelse, der udfordrer den trygge hverdag.

3

[3] Ruten er ikke bare en transportzone. Den gode rute er et sanseligt, rumligt forløb. Salzburg.

4

[4] Promenaden er ruten, hvor mødet med andre bliver et selvstændigt mål. Barcelona.

RUTEN

Ruten er som en livsnerv. Pilgrimsruter er tidlige eksempler, men ruter fungerer også i dag. De kan være som grundlag for søndagsturen, alene, med kæresten eller med hunden. De kan være et oplevelsesforløb, den enkelte sammensætter helt individuelt, som kan være baseret på iagttagelse, aktivitet, meditation eller lidt af det hele. Ruten kan være planlagt eller tematiseret – som ‘vinruter’, ‘whiskyruter’, ‘Vestkyststien’, ‘Isefjordstien’ mv. Ruten kan være inspiration og selvskab af øjeblikkets valg. Skal jeg gå til højre, venstre, lige ud, eller var der et sving for lidt siden, som rummede en hemmelig mulighed? Ruten bliver som et filmisk forløb af rumligheder, hvor sansningen af bevægelsen igennem stedets og landskabets arkitektur med vekslinger mellem åbent, lukket, lige og buet indgår. Ruten er også ‘steder’, hvor mødet med andre – eller fravalget af det – er en vigtig del af den samlede oplevelse.

PROMENADEN

Promenaden er ruter, hvis hovedfunktion er færdsel – primært til fods – der søger og skaber sociale rum. I sin klareste form oplever man det i de mellem- og sydeuropæiske småbyers udvikling af promenaden – en corso – hvor der på en fast ugentlig dag, på et bestemt klokkeslæt pludselig opstår et myldrende liv af mennesker. Der kigges ikke på natur, butikker eller markeder. Der færdes og holdes pauser uden andet formål end at iagttage de andre – og selv blive set. Det er en udvikling, vi også kender i vore egne byer, hvor gågaderne i bykerne ikke kun er et forbindelsesled mellem butikkerne. Promenaden er en vigtig del af indholdet i nogle af friluftslivets ruter, hvor mødet med andre bliver det, man søger f.eks. i strandparkernes mylder, på joggeruterne og havnepromenaderne.

Den gode rute skal have 'steder' for pause med mulighed for ophold, hvile, spisning og samvær. Det kan opfyldes på enkel vis.

STEDERNE

Ruter kræver 'steder' for at fungere. 'Steder', som giver mulighed for ophold, hvile, spisning, kontakt og samvær med andre og måske overnatning. Det enkelte sted kan være vigtigt for den samlede oplevelse på ruten. På pilgrimsruterne var 'stederne' en del af den sanselige oplevelse. Den samme sanselighed er fortsat i moderne tid, da pilgrimsvandringerne bliver til friluft aktiviteter og vandreruter i landskabet med herbergsring, vandrehjem, primitive lejrpladser mv.

Men i nutiden er det kun få af det moderne friluftslivs hjem'steder', der har tilknytning til eller brug for en rute. I stigende omfang er friluftaktiviteternes 'steder' blevet til konkrete områder, hvor en speciel aktivitet fungerer – kun åbne for medlemmer og kendere af aktiviteten, og de kommer gerne langvejs fra. Sammenhænge med ruter og et nærområde tæt på, hvor man bor, er forsvundet. Færdsel frem til 'steder' er reduceret til en trafikfunktion, som blot hurtigt og sikkert skal bringe brugerne frem og tilbage. 'Steder' uden tilknytning til ruter er blevet de moderne friluftaktiviteters store udfordring. Aktiviteterne isoleres, og det gør brugerne også.

Pausestedet kan også blive til mere – uden at det vokser fra rutens stemning og kvaliteter. Her et eksempel fra skisportens utallige ‘steder’, der fint og stemningsfuldt understøtter aktiviteterne på ruterne ned ad bjerget.

DRØMMENE

Det gode friluftsliv skabes ikke kun af enkeltaktiviteter, uanset hvor gode de er. Helheder er vigtige. I første del af 1900-tallet blev der skabt rammer for friluftsliv i et imponerende omfang med hytter, kolonier og ‘steder’, som kunne understøtte en almen bevægelse omkring vandreliv, sanselighed og lejrliv. Men de totalitære regimer udnyttede i mellemkrigsårene friluftslivet til egne formål og skabte ‘lejligheds tyranni’. Det er derfor ikke overraskende, at den moderne udvikling i efterkrigstiden nu som reaktion retter sig mod den individuelle og tilsyneladende selvorganiserede oplevelsesverden, hvor de sammenbindende kræfter er en søgen efter livsstil, som vores billedintensive verden – fjernsyn, medier af enhver slags og stærke kommercielle kræfter – lever af at levere.

For det moderne menneske er ruten derfor blevet til en rejse – helst meget langt væk – hvor drømmen om de ultimative oplevelser realiseres. Begrænsninger i friluftslivet tæt på, hvor vi bor, begynder at blive synlige, fordi aktivitetssteder og ruter mister noget af deres dynamik og svinder ind. Specielt i landskaber tæt på byerne, som ikke har naturgivne ruter og ‘steder’, er der tilsyneladende ikke noget lokalt pres for at skabe nye muligheder – man prøver at finde mulighederne længere væk.

En dansk friluftskultur?

Vort friluftsliv var stadig i 1900-tallet meget lokalt og nationalt bestemt. Tradition og kultur voksede ud af en hverdag, hvor de fleste levede tæt knyttet sammen i et lokalsamfund. Det skabte traditioner, der stadig præger vores friluftskultur, vores brug af skove, marker, søer, strande og fjorde.

Det var tidligere kun få forundt at komme uden for landets grænser og opleve andre landes friluftsliv. Specielt i den nationale, romantiske periode i 1800-tallet blev inspiration fra udlandet bl.a. – som tidligere nævnt – fra Rousseau brugt til at skabe et dansk natursyn, som understregede lokale og nationale særkender. Vi fik guldaldermalernes store naturscenerier med de 'milde' overdrivelser af en dramatiseret dansk natur i tæt sammenhæng med en lokal folkløse. I generationer har friluftslivet haft en vigtig rolle for mange i at bekræfte dette natursyn. De 'store' rejser ud i den danske natur blev stereotyper – man tog til Skagen, Råbjerg Mile, Himmelbjerget, Dyrehaven, Møns Klint osv. Dette kan stadig iagttages.

Guldaldermalerne fik tidligt understreget, at mødet med vand har en helt særlig placering i vort natursyn og friluftsliv.

1 [1] Skagens Odde lever stadig trods udlandets dragende kraft som et af de steder, vi skal hen, og som alle kender pga. Skagensmalerne. Vandringen over klit og strand og mødet med to have kan måle sig med selv de mest storladne naturscenerier. 2

[2] Især havet, hvor vi alle har ret til at færdes frit, har udviklet nye, store fritidsaktiviteter. Sejlsport, roning og nu også kajakroning er blevet aktiviteter, mange søger på grund af helheder mellem ruter og 'steder' af enestående kvalitet.

Dette har forandret sig. Hvor inspirationen fra udlandet tidligere blev hentet af få 'billedmagere', som fik en markant og styrende virkning på opfattelsen af friluftslivet, er det i dag alle forundt at rejse ud og hente inspiration og skabe deres eget friluftsliv. Det præger både den enkeltes præferencer, og det skaber også grobund for en ny livsstilsorienteret formidling i medierne om, hvordan et 'rigtigt' friluftsliv udfolder sig. Vi bruger i stigende omfang inspiration hentet fra andre landes naturtyper, friluftsliv og natursyn i den hjemlige hverdag, uanset at denne kan have et indhold og en baggrund, som slet ikke eksisterer her.

Mødet mellem et dansk natursyn og den nye inspiration rummer udfordringer. Landskaber bruges på nye måder, som skaber konflikter mellem benyttelse og beskyttelse. Det, der især adskiller et dansk landskab fra de landskaber, der i disse år især hentes inspiration fra, er, at store dele af det danske landskab er et gennemkontrolleret kulturlandskab. Det har alle steder en nærværende ejer, der ønsker regler og retningslinier for, hvad man må. Modsætningen hertil er de store, åbne vidder – fjelde, skove og søer med 'allemandsret', som man f.eks. møder i vores nordiske nabolande eller i fjernere lande.

Den inspiration, der kommer fra udlandet til Danmark i disse år, har en fællesnævner, selvom der også er mange undtagelser – nemlig et ønske om en stor grad af frihed, hvor ejerskab og regler ikke er nærværende og dominerende i forhold til de nye aktiviteter. Landskabet skal frisættes og åbnes for et moderne, eksperimenterende friluftsliv. Det er ikke nok at udpege små lokaliteter, der kan bruges til nye aktiviteter. De skal udvikles i helheder og sammenhænge.

For at åbne for en fornyende udvikling af friluftslivet må man komme videre end de traditionelle diskussioner om brugen af det danske landskab. De handler ofte om, at 'stederne' har en ejer, der ønsker en anvendelse, som er entydig, og hvor den pågældende anvendelse fungerer på nøje fastlagte regler og tilladelser. Pr. definition er denne tilgang konfliktfyldt, fordi den kræver afvejning, hvor alt på forhånd er gennemtænkt, tilladelser og kontrol – og mange anvendelsesmuligheder udelukkes, blot fordi de ikke er forudset. Det fører til, at aktiviteterne i friluftslivet tvinges til at fungere hver for sig; det er lettest at planlægge og styre sig ud af evt. problemer i kontrollerbare rammer. Det musikstykke, der kan skabe den gode, helhedsorienterede friluftsoplevelse for den enkelte, kommer aldrig til at fungere – mange af noderne mangler.

Det gode friluftsliv udvikles i en ligeså kompliceret proces som udelivet i byerne. På samme måde, men blot i endnu stærkere grad er friluftslivet præget af, at de gode oplevelser ofte bliver til i forløb, hvor der hverken er nogen ledelse eller organisation. De gode 'steder' og ruter er ofte mere eller mindre selvorganiserede – livet fungerer blot.

I mange år har der været stærk fokus på organiserede interesser og aktiviteter. Det er en særlig udfordring, hvis der skal skabes fornyende udvikling af friluftslivet, at disse interesser får ny næring gennem en dialog med det uorganiserede, og at der også åbnes for, at mange forskellige aktører kan få lov at tage initiativer, så der ved siden af det traditionelle offentlige og foreningsbaserede grundlag bliver mulighed for, at f.eks. kommercielle aktører inddrages, som det bl.a. er sket i Amager Strandpark.

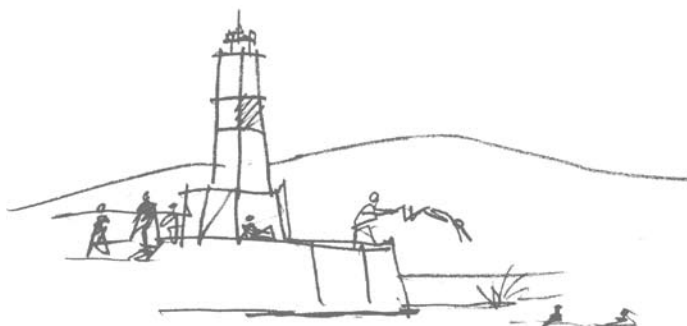
Fra at friluftslivets rammer i vid udstrækning er blevet skabt af foreninger og stat / kommuner, er en ny udvikling på vej, hvor private udvikler helt ny typer af aktivitetssteder – her Kajakhotellet i Amager Strandpark – som tilbyder skole, udlejning og events. Det fungerer midt i en fredet strandpark.

De gode 'steder' for friluftslivet, som danner rammen for de særlige øjeblikke, er svære at planlægge. De behøver ikke særlige anlæg, genbruger, hvad der er, og de rigtige øjeblikke bliver til uden ledelse, organisation eller regler.

Der skal gøres op med, at hver ting kun kan organiseres og udvikles for sig selv. I stedet må der arbejdes med, at det enkelte menneske er sammensat i sin brug af friluftslivet. Det ene øjeblik kan man være den naturinteresserede iagttager, der sanser et sted – i det næste øjeblik kan den samme med respekt for den første oplevelse skifte rolle og blive en bruger, som ser naturen som et idrætsredskab, som man bogstaveligt talt kan spille bold opad, hvor leg, kropskultur og samvær med andre mennesker kommer i centrum. Mødet mellem fuglekiggen og joggeren i samme person.

Spejderhytten som stedet for de lokale aktiviteter, normalt aflukket i forhold til omgivelserne.

Steder på ruten, ruter på stedet

Overalt i det danske landskab og i byernes kanter ligger der 'steder' – bygninger og anlæg, store og små, som er skabt og indrettet som støttepunkter for friluftsliv. Det kan være spejderbevægelsens mange anlæg fra gammel tid og fra nyere tid de naturcentre, som de tidligere amter, kommuner og Skov- og Naturstyrelsen har udviklet og stadig udvikler i naturen ofte i et tæt samarbejde med lokale friluftorganisationer. Det kan også være baneanlæg, idrætsanlæg mv.

Det er karakteristisk for mange af disse anlæg, at de ligger hver for sig og er rettet mod afgrænsede anvendelser. De bruges enten som mål for ture eller som udgangspunkt / base for aktiviteter i det nære opland. Mange steder har fokus på at betjene organiserede anvendelser og er gennem årene blevet målrettet særlige og afgrænsede aktiviteter. De skaber ikke et 'sted' og en rute, og de skaber heller ikke i sig selv fornyelse og åbenhed i forhold til nye anvendelsesmuligheder. Meget ofte begrænses mulighederne også af, at anlæggene er placerede på steder, som enten er indhegnet eller svært tilgængelige for andre. De bliver kun åbnet for og brugt af medlemmer, brugere, kendere mv. og rationelt udformet rettet mod veldefinerede aktivitetsmuligheder.

Modsætningen er det 'åbne sted', som samtidig med at være hjemsted for faste brugere fungerer med en åbenhed for andre og skiftende anvendelser – både organiserede og uorganiserede. Det kan understøtte og skabe plads til mange af de nye udviklinger og forandringer, der til stadighed sker i friluftslivet.

Et 'sted' på ruten kan være det velkendte – et sted for aktivitet, oplevelse og formidling, en base og et depot. Der kan være toiletter, evt. sovepladser, men i virkeligheden kan et 'sted' være langt mere varieret både enklere og mere komplekst. Det kan være et pausested, hvor man kortvarigt gør ophold. Det kan være et sted, hvor man møder andre og deres aktiviteter. Det kan være et udgangspunkt for at løse opgaver, diskutere, iagttage, lære, og det kan være et sted for praktiske ting – at komme af med affald, få adgang til brænde, lave mad, spise, sove mv. Det kan være et sted, som skaber historier. Det kan i sig selv være et historisk sted, men det kan også være moderne, fremadrettet uden anden kvalitet end at skabe et mødested, hvor mange mennesker lægger ruten forbi for at sanse og opleve – i landskabet eller i kanten af byen, hvor de store anlæg for idræt og fritid traditionelt findes.

I Danmark er der nogle landskabstyper – skove, søer, kyster, naturområder, hvor 'steder' af denne flersidede karakter fungerer, men i det traditionelle danske landskab med få færdselsmuligheder, fordi der ikke er skove og større offentlige, sammenhængende arealer, som skaber tilgængelighed og frirum til at komme omkring i landskabet, er næsten alle 'steder' isolerede og afsides beliggende og formålsbestemt rettet imod én særlig brugergruppe uden at være en del af en rute. Også i byens kanter genfindes denne udvikling.

Det åbne 'sted' på ruten findes der gode eksempler på. Her Krogerup ved Humlebæk, hvor avlsgården til hverdag er hjemsted for en økologisk butik. Nogle dage folder livet sig ud med markeder, spisesteder, prøvesmagning, leg og aktiviteter, som inddrager mange lokale. Alt ligger åbent ud til en af de vigtige stier gennem området.

Mange danske og udenlandske eksempler fortæller imidlertid, at 'steder' får en langt mere spændende funktionsmulighed, hvis de indgår som en del af et forløb – på ruter.

Det handler grundlæggende om at understøtte glæden ved at færdes som en central oplevelse i friluftslivet og alle de mange måder, hvorpå den glæde nu kan udtrykkes både i færdselsform og formål. De gode 'steder' og de gode ruter handler om at skabe sammenhæng imellem mange forskellige formål i friluftslivet, mange forskellige slags færdsel og alle de variationer, som skyldes vores forskellige udgangspunkt for, hvad vi gerne vil opleve – samvær med andre mennesker, naturoplevelser mv.

I den traditionelle planlægning af rammer for friluftslivet fokuseres der altid på konflikter imellem anvendelser og alt for lidt på de symbioser, som kan skabe nye kvaliteter. En fornyelse af 'steder' og ruter kan både rette sig imod de traditionelle færdselsformer – gå, løbe, cykle, sejle, ro – men der kan også indtænkes bil og adgang med bil / motorcykel, kollektiv trafik, ridning – muligheder for at færdes med de mange nye 'redskaber', der til stadighed afprøves.

1

2

[1] Det levende 'sted' behøver ikke altid bygninger og anlæg. Et mobilt mosteri er blevet et 'sted', en del af dagens tilbud på Krogerup.

[2] Det gode 'sted' på ruten åbner for mange samarbejder. Foreninger og private interesser kan finde sammen om arrangementer, og der er også plads til kommercielle aktører.

[3] Nogle landskabstyper med afvekslende forløb af skove og marker indbyder til udvikling af 'steder' og ruter – de gode færdselsmuligheder synes altid at have været der. Sværere er det i store, sammenhængende landbrugsområder, hvor alt udnyttes, og markveje, stier, braklagte områder og vandhuller forsvinder i forbindelse med det moderne jordbrug.

[4] 'Steder' kan skabes. Her er et nyt kystbeskyttelses anlæg i Skodsborg blevet forsynet med en badebro – et 'sted' er skabt, hvor mange året igennem søger hen for at bade, se og sanse naturen.

3

4

I Norge står man på ski eller vandrer. Gerne på højfjeldet. Afmærkede ruter forbinder landet på kryds og tværs.

I Danmark har vi en fin tradition for at arbejde med færdselsmulighederne inspireret af Skov- og Naturstyrelsens mangeårige arbejde for at øge det rekreative indhold i stats-skovene, hvor kort og små enkle støttepunkter understøtter mange menneskers adgang til naturskønne skovområder. Kommuner, turistsamarbejder, friluftorganisationer, de tidligere amter og Skov- og Naturstyrelsen har også mange steder udviklet og udvikler fortsat færdselsmulighederne i det åbne land med ruter – langs vestkysten, Limfjorden, Isefjorden, Hærvejen m.m. i landskabet og tæt omkring byerne. Marqueritruten er et eksempel på ruter også for biler. Det er vanskeligt og krævende at etablere ruter i et kulturlandskab, som er præget af private ejerskaber, som næsten altid ser den offentlige aktivitet, adgang og færdsel som et problem og en gene – selvom der er mange gode eksempler på, at samarbejde er muligt.

I vore nabolande – både i Sverige og i særdeleshed i Norge – vises der nye veje for, hvordan ruter i naturen sammen med udvikling af 'steder' kan skabe helt nye perspektiver og føre til en kvalitetspræget udvikling og interesse for og brug af friluftslivet. I Norge er det en levende tradition at udvikle den almene adgang til de åbne fjelde og etablering af

Det norske rutenet understøttes af et unikt system af hytter, de fleste skabt af den norske turistforening. Nogle er bemandede, andre er det ikke, men alle kan bruge dem frit. Denne kombination af natur, ruter og 'steder', hvor man kan søge ly, skaber grundlag for et enestående friluftsliv.

afmærkede ruter, der fungerer både sommer og vinter. De er bundet sammen af 'steder' – støttepunkter, hvor man kan mødes, komme i ly, spise og sove. Den åbne karakter har tilsyneladende formået løbende at forny sig og tiltrække mange målgrupper fra pensionister til adventuresøgende unge i grupper eller alene. En særlig kultur er knyttet til hytterne, fordi de i modsætning til de mange danske foreningsejede 'steder' fungerer helt åbent, uden at forudgående reservation er nødvendig.

Glæden ved at færdes kan også tilføjes nye dimensioner. Det sker f.eks. i Norge med en udvikling af 'steder', som ikke kun er rettet imod en traditionel vandrer og skiløber. Også bilen får skabt ruter, hvor der udvikles nye former for pausesteder, som med en legitim placering i markante naturområder skaber stop, der er tankefulde alternativer til de traditionelle 'steder' – rasteplasser, tankstationer osv.

Selv om der er stor forskel på friluftsliv i Danmark, Norge og Sverige, er der mange elementer, der kan udfordre og inspirere vor hjemlige praksis.

Egholmhytten i Ballerup er efterhånden en gammel spejderhytte, men i en arkitektonisk udformning, som skaber en helt særlig stemning om aktiviteterne.

Bjørnholthyttten, Sejs. En friluftshytte til spejdere med åbenhed for andre brugere. Et smukt eksempel på de mange nye hytter som er etableret i de senere år. Funktion, arkitektur og landskab mødes i en inspirerende helhed. Arkitekter: STUFF Aps. v. Chris Thurlbourne.

Steder i naturen

Hytten og lejren

Spejderhytter og lejrpladser er klassiske 'steder' i det danske friluftsliv. De ligger i stort antal i det danske landskab, ofte placeret i og ved særlige naturområder – skove, kyster, søer, vandløb – hvor der har været grundlag for spejderlivets mange aktiviteter. Spejderhytterne lever mange steder et godt og stille liv præget af deres faste brugere og en udlåns- / udlejningsorganisation, som åbner en del af hytterne for andre brugere.

De fleste hytter ligger for sig selv og er ikke tænkt som et udadvendt sted eller en del af en rute. Den udvikling, der præger nogle spejderhytter, viser, at der måske er flere spændende udviklingsmuligheder. Dels kan eksisterende hytter få et nyt og mere sammensat liv, dels kan der være grundlag for etablering af nye hytter, nye 'steder' i sammenhæng med byudviklingsområder omkring de store byer. Ofte vil spejderhyttens beboere gerne have deres aktiviteter til at fungere mere udadvendt – det er en af måderne at sikre tilgangen af nye spejdere og evt. kontakt til nye forældre. For spejderne er hytten i naturen ofte et af flere tilbud, kombineret med en hjemmebase tæt på byområdet. Hytten – 'stedet' i naturen – er udflugtsstedet, hvor man kan tage hen på weekendophold eller længere ture, men for langt væk til den daglige anvendelse til hverdagsaktiviteterne.

Den 'rigtige' spejderhytte skal altså ikke alene have den optimale beliggenhed. Husets arkitektur og hele indretningen må gerne være en inspiration til nysgerrighed. Det skal være et sted, der appellerer til fantasi og fortællinger i de aktiviteter, man sammen gennemfører. Det betyder, at spejderhytten langt fra er den rationelle og éntydige funktion. Den skal have utallige brugsmuligheder, der appellerer til det åbne værksted og den levende fantasi. Der skal ikke på forhånd være fastlagte programmer for, hvad der kan ske. Der skal være mulighed for selv at sætte forløb sammen. Livet i og omkring spejderhytten skal inspireres og ikke kun iscenesættes.

Spejderhytten kan også fungere som et udadvendt sted, som åbner for andre end spejdere. Tænkes den ind i et kortlagt rutenet i lokalområdet, kan man fortælle, hvad stedet kan – at der er toiletter, adgang til vand, spisepladser, grillpladser, mulighed for at låne / leje udstyr, om der er primitive overnatningsmuligheder omkring hytten, og om der er begivenheder, som stedet er åbent for. Børnefødselsdage, hvor man prøver stedets aktiviteter for en eftermiddag, er en mulighed. Terrænløb, rollespil, markeder, eventyr mv. med inspiration i stedets naturkvaliteter og udstyrsbaser for alt det, som lokalområdets natur kan, er indlysende emner.

Spejderhytte, Hindemose i udkanten af Odense. En ny hytte med en placering bestemt af en ældre hytte. Den ligger derfor ikke sammen med en rute, der kan understøttes af det ellers åbne anlæg. Hytten er formet i rå og robuste materialer. Vegetation er endnu ikke vokset op. Med tiden skabes et 'sted' af en særlig kvalitet. Arkitekter: Sofus Søbye Ark.

Hindemosehyttens bålplads. Den valgte udformning giver her en stærk iscenesættelse af spejderlivet.

Spejderne fra Virum-Sorgenfri har en filial i Ganløse som mål for deres længere ture. Stedet ligger også for sig selv med en fantasi i udformningen, som giver udelivet nye dimensioner. Arkitekter: Mette Lange - Jeanne Brüel Arkitekter.

Alting kan ikke være åbent og tilgængeligt hele tiden. Muligheden er at arbejde med begivenheder året igennem, som kan koncentrere den nødvendige bemanning og organisering. Begivenhederne kan knyttes til særlige 'dage', hvor begivenheder, rollespil, løb, aktiviteter, juletræssalg mv. er det, der samler. Bogstaveligt talt skal hytterne væk fra at være lukkede loger til at være udadvendte kontaktsteder.

De store variationer i 'stedets' anvendelse rummer derfor særlige udfordringer. Beskyttelse mod hærværk peger på behov for en evig bemanning og kontrol, men et samspil imellem en arkitektur, der indtænker skiftende anvendelser, og et kulturskred, som muliggør en langt mere åben og fri tilgængelighed uden 'vagtpersonale', er en mulighed. Her kan man hente inspiration fra det norske hyttesystem, hvor mange fungerer baseret på selvorganisering og lån af nøgle. Også Amager Strandparks strandstationer er med deres særlige arkitektur et eksempel på, hvordan skift mellem åbenhed og lukkethed er gjort til et særligt arkitektonisk element.

Begivenheder hører ikke kun byen til. I det grønne kan der som en del af et sted og en rute vokse stærke traditioner op. Vigtigt er det, at traditionelle beskyttelsesinteresser ikke på forhånd udelukker mulighederne. Sofiero, Helsingborg.

Nyruphus Naturcenter, Helsingør. En tilbagetrukket placering ændres i de kommende år med etablering af en af den nye nationalparks hovedruter, som kommer til at gå lige forbi naturcentret. Udadvendte aktiviteter med pausesteder, dyrehold og økologiske haver bliver til i samarbejde med en venneforening.

Mobile steder er en alt for uprøvet løsning. Den gør det nemt at skabe et 'sted', som er fleksibelt og hærværkssikkert. Hyde Park, London.

Prisen for at lægge 'steder' tæt på ruter er, at den gode tilgængelighed fører hærværk med sig. I Amager Strandpark er strandstationerne med kiosker, toiletter og servicefunktioner lukkede, robuste anlæg, der åbnes i sæsonen. Vinterhalvårets lukkethed er gjort til en særlig kvalitet, fordi strandstationerne året rundt fungerer som pejlemærke og udsigts-/observationssteder.

Herstedhøje, effektivt placeret ved foden af Vestskovens imponerende udsigtsbakke, der er pejlemærke for mange af Vestskovens ruter. Bygning, legeområder, shelters mv. signalerer velkommen til alle, der kommer forbi.

Naturcentret

I Vestskoven ligger der et nyetableret naturcenter, Herstedhøje, som på en inspirerende måde viser mulighederne i at udvikle åbenhed og mangesidet funktion til en særlig kvalitet og skaber symbioser mellem stedet og ruter.

Det er grundlæggende et naturcenter baseret på tætte samarbejder med de omkringliggende kommuner. Det tilbyder aktiviteter for børneinstitutioner, skoler mv., men stedet kan meget mere end det. Det åbner for flere anvendelser og er derfor – selvom det er nyt, etableret i 2004 – allerede ved at markere sig som et klassisk 'sted' i Vestskoven. Stedet understøtter mange ruter. Man kører forholdsvis tæt dertil i bil, selv p-pladsen føjer sig smukt i landskabet, og der er alle former for vandre-, cykel- og rideruter i skoven, som trækker besøgende til og forbi.

Naturcentret er suppleret af en åben café knyttet til et værksted, hvor frivillige og ansat arbejdskraft hjælper gæsterne. Det er et sted, som både åbner for organiserede anvendelser, og som er indbydende over for dem, der blot kommer forbi. Det er et sted, som har en hverdag, men også et sted, som er samlingspunkt for begivenheder, som året igennem kan udvikle sig omkring ruter og centret.

En særlig kvalitet er sammenhængen med den store, kunstige bakke Herstedhøje med en enestående udsigt over landskabet og storbyen. Når det er vinter og sne, er der en fantastisk ski- og kælkebakke. Stedet bliver brugt til organiserede friluftaktiviteter f.eks. spejderliv, og arrangementer som skovens dag finder også sit selvfølgelige midtpunkt her.

Naturcentret er et inspirerende og godt eksempel på den åbenhed, som det gode 'sted' bør rumme – her i en forbillig og multifunktionel arkitektonisk kvalitet.

Herstedhøjenes interiør samler det åbne 'steds' mange tilbud med udstilling, formidling, café og værksteder. Det hele er tilgængeligt for både planlagte og spontane besøg.

Andre steder

'Stedet' behøver ikke nødvendigvis at være en traditionel bygning, som skal være åben i sin helhed for alle brugere. Eremitageslottet er i sin grundform et privat, lukket lystslot, som de færreste nogensinde får mulighed for at opleve indefra. Ikke desto mindre er Eremitageslottet blevet et af de vigtigste støttepunkter for friluftslivet i hele Dyrehaven – et rigtigt 'sted'. Det er et synligt sted, som visuelt markerer sig i forhold til sit landskab. Men det kunne lige så godt ligge skjult i landskabet. Det er et sted, som alle skal forbi. En tur i Dyrehaven er næsten ikke eksisterende, hvis ikke oplevelsen af 'stedet' har været en del af den. Aktiviteterne på ruterne, der mødes ved slottet, kan være så intensive, at de får karakter af promenader – selvom mange måske savner et toilet.

Eremitagen i Dyrehaven ved København fortæller en lang og traditionsrig historie om det gode 'sted', alle skal forbi – uanset, at der ikke er mulighed for at komme indenfor. Her er 'stedet' omkring huset blevet et omdrejningspunkt for mange af Dyrehavens ruter.

Et sted kan også være et øjeblikks nedslag. Solen og stemningen på ruten bruges, og promenaden opstår.

Suttetræ i Egebæksvang, Espergærde. Monumenter og mindesmærker har altid været brugt som 'steder' på ruter. Forskellige aldersgrupper kan have forskellige mindesmærker.

‘Stedet’ er fikspunktet, næsten et symbol for mange måder at færdes på i Dyrehaven – man cykler, går, løber, rider, tager ture med hestevogn, og der er endda også mulighed for en gang om ugen at komme helt frem til slottet med bil. Det er et sted, hvor man møder andre mennesker og andre begivenheder. Det er aldrig ens pga. de mange ruter og mennesker, der mødes her, og vejret er i evig forandring – der er ikke to dage, der ligner hinanden. Derfor bliver ‘stedet’ så godt.

Så hvor statisk det end er, giver stedet en spændende oplevelse, man gerne søger mange gange. Og så er det et sted, som pga. sin særlige placering virker som en magnet på store begivenheder, som inddrager hele Dyrehaven, og som yderligere sætter fokus på ‘stedets’ kvaliteter.

Eremitageslottet fortæller, at der er mange virkemidler, der kan bruges til at skabe ‘steder’, der understøtter den gode rute. En udvikling af ‘steder’ er derfor langt mere end at opføre traditionelle bygningsmæssige faciliteter, der blot iscenesætter en på forhånd fastlagt brug. Dette sted appellerer til fantasien og åbner for ukendte kvaliteter.

Udsigtspunkt i Rondane, Norge. I et stort, ambitiøst projekt for udvikling af 18 nationale turistruter i Norge skabes overraskende og fornyende ‘steder’ med meget forskelligt indhold. ‘Stederne’ lægges i tæt kontakt med hovedveje og turistruter. ‘Stederne’ udvikles, så de kan bruges af mange. Arkitekt: Carl-Viggo Hølmebakk.

Cyklisthytte på en turistrute i Grunnfjør, Lofoten, Norge. Projektet – Omveg – prøver mange typologier på steder, udsigtspladser, parkeringspladser, rastepladser, toiletter, stier, broer, fiskepladser, udstillinger, landskabshoteller, informationssteder. Arkitekt: 70° Nord – Gisle Løkken.

Især i 1800-tallet, men også senere, var mindesmærkerne eksempler på måder at skabe 'steder' og ruter på – omdannede gravhøje, tårne til at markere højdedrag mv. Himmelbjerg fik tårn, mindeparken på Kongenshus Hede fik en hulvej mellem rækker af mindesten for hedens opdyrkere osv. I nutiden er mindesmærker ikke aktuelle, men behovet er der som f.eks. suttetræer, som er blevet vigtige steder i børns ruter.

'Stedet' kan have så snævre anvendelser, at de bare benyttes nogle ganske få minutter på særlig gode dage – f.eks. 'stedet', hvor den ultimative solnedgang kan opleves, og som pludselig kan befolke et ellers øde sted og skabe nye ruter.

Norske forsøg viser, hvordan også veje kan understøttes med 'steder' med et fantasiægende, åbent og enkelt indhold. Her er der ingen dogmatik i forhold til, at den færdsel, der bruger stederne, er færdsel med bil. De nye norske 'steder' udvikles, så de appellerer til pause, nysgerrighed, fantasi, møde med naturen og med andre mennesker i et åbent program. Der er idémæssigt langt fra den traditionelle, stemningsforladte vejrasteplads, som blot er et teknisk parkeringsareal for biler og indtagelse af ringe mad.

Andre muligheder

De mange nye aktivitetsformer, der præger dele af friluftslivet i Danmark, rejser ofte spørgsmålet, om det danske landskab har tilstrækkelige oplevelser og aktivitetsmuligheder? Kan det fungere som redskab for stadig mere fysisk prægede friluftsktiviteter? Kan oplevelsen rumme elementer af overlevelse i et møde med naturkræfterne?

Eller er det danske landskab et så 'stille' landskab, at det er uinteressant for udvikling af 'steder' og ruter? Eller har beskyttelsesinteresserne allerede vundet?

Meget tyder på, at det ikke står så galt til. Gode eksempler viser, at der også herhjemme kan skabes attraktive rammer for friluftslivet, som har attraktion for mange, og som kan ske i en afvejning med beskyttelsesinteresserne, men som understreger behovet for nytænkning, når der skal udpeges nye ruter og nye 'steder'. Friluftsgårde, naturcentre, historiske kulturmiljøer er der mange steder i landet gode eksempler på.

Fyrtårnene langs kysterne er også et eksempel. De automatiseres, og de omkringliggende bygningsanlæg, som rummede boliger, maskinstation, værksteder mv., frasælges. Her kunne der være udviklet 'steder' for friluftslivet, som kunne have fået et fint samspil med kyststier og de kystruter for kajakker, robåde og sejlbåde, der aktuelt planlægges mange steder i landet. Fyrtårnene har ofte et dramatisk samspil med kystlandskabet, havet og himlen. Her kunne der indrettes mange forskellige former for tilbud for friluftslivet afhængig af stedets placering og sammenhæng med ruter – vandreruter, bilruter, ruter for kano og kajak mv. med primitive overnatningspladser, bålplads, enkle ferieboliger, mulighed for at komme i læ, måske et spisested, der er åbent i sæsonen osv.

Kystsejladser er i stærk udvikling i Danmark. Den rummer de store variationer – fra de vidunderlige dage – til dage med en udmarvende og livsbekræftende kamp mod elementerne.

Rummer det danske landskab de udfordringer og elementer af overlevelse, som synes at være så vigtige i det moderne friluftsliv? – En betonavæg rummer også muligheder.

Fyrtårnet på Sejerø – et fantastisk sted som mange andre danske fyrpladser. De frasælges uden interesse for den særlige rolle, de kunne få for ruter til lands og vands.

Mange lystbådehavne er lokalområdernes helt særlige 'steder', hvor man bare skal ned og vende. Grundlæggende er lystbådehavnen blot en parkeringsplads for både, men mange havne har vist, hvordan det åbne 'sted' kan udvikles – for brugerne og gæsterne fra land. De danske lystbådehavne er i international sammenhæng enestående. Andre steder hegnes de, eller de lukkes mest muligt af og forbeholdes medlemmerne. Det er dog en praksis, vi godt kender herhjemme – fra mange idrætscentre og golfbaner, som alt for sjældent bruges til at understøtte et lokalt netværk af 'steder' og ruter.

Steder i byens nære landskab

‘Steder’ og ruter i tæt sammenhæng med et landskab, som afgrænser byen, giver mulighed for et intensivt liv pga. den nære sammenhæng med byen. Brugen koncentrerer ikke kun til ferier og weekender. Her bliver der også aktivitet i hverdagen, og nærheden til, hvor man bor, åbner mulighederne for alle aldersgrupper. Stederne og ruterne får her en særlig mulighed for at udvikle sig, fordi de befolkes af mange forskellige brugere.

Gode rammer for friluftaktiviteter og friluftsliv skaber en herlighedsværdi, der gør nogle steder mere attraktive at bo end andre. Det er velkendt, at ældre byområder, der ligger i tæt kontakt med attraktive landskaber, har udviklet mange og attraktive ‘steder’ for aktiviteter – spejderhytter, kolonier, naturcentre, friluftsscener, traktørsteder, foreningshjemsteder, rokubber, idrætsanlæg, lystbådehavne, skydebaner, golfbaner m.m., og der er mange ruter, der binder dem sammen. De mange ‘steder’ skaber levende og attraktive kulturmiljøer med et rigt foreningsliv, som yderligere forstærker den samlede kvalitet.

Den nyere, planlagte byvækst har som en helt nødvendig beskyttelse af landskaber af høj kvalitet i mange år været styret mod områder, hvor landskabskvaliteter og beskyttelsesinteresser er små. Derfor savner mange af de moderne byer et møde med landskaber og kulturmiljøer med de kvaliteter, som skove, søer, bakkelandskaber, kulturmiljøer mv. giver. Mødet mellem den moderne by og landet mangler dermed attraktion for friluftaktiviteter. Der er grundlæggende tale om, at byvæksten er sket i ‘kedelige’ landskaber med endeløse marker med kornafgrøder, som ingen aktiviteter kan bruge. Det er også et landskab, hvor privat ejerskab og landbrugsdrift lukker mere og mere af – og hvor det åbne land bliver til det lukkede land. Selv indlysende lokale friluftaktiviteter, ‘steder’ og ruter opstår ikke. Man søger andre steder hen, eller friluftslivet fravælges. Bedre bliver det ikke af, at den planlægning, som kunne være med til at udvikle nye rekreative muligheder i kulturlandskabet, ikke altid er i fokus i den aktuelle politiske verden. Landskabet ses ofte som en reserve, der kan sikre de ambitiøse bysamfunds fortsatte ekspansionsmuligheder, klar til at blive udstykket til erhverv, industri, centre og boliger i den næste byudviklingsbølge, der altid håbes på.

Der er brug for nytænkning og ambitioner om et nyt samspil mellem by og landskab. Et nyt landskab kan formes, så det muliggør rekreative aktiviteter – ‘steder’ og ruter. Der er også muligheder i de ‘kedelige’ landskaber, hvor der ikke er beskyttelsesinteresser, der forhindrer, at landskabet ændres. Det var en sådan tænknin, der prægede planlægningen specielt i 70’erne, hvor der f.eks. i den københavnske vestegn med baggrund i ‘Fingerplanen’ blev gennemført store, rekreative landskabsprojekter, Kongsholmparken, Køge Bugt Strandpark, Vestskoven og Hedeland, hvor ruter og ‘steder’ blev tænkt ind fra starten.

Amager Strandpark er et nyt eksempel på omdannelse af en kyst af en snæver kvalitet for rekreativ anvendelse og uden naturmæssige værdier. Gennem et nyt, stort landskabspro-

1

2

[1] Den moderne byvækst rettes mod landskaber med få beskyttelsesinteresser. En by, der grænser op til sådanne områder, får svært ved at udvikle lokale ruter og 'steder'.

[2] Herstedhøje er et menneskabt landskab, som tilfører et ensformigt slettelandskab mange rekreative kvaliteter.

jekt er der skabt et rekreativt landskab med 'steder' og ruter af høj kvalitet. Herstedhøje er jf. det tidligere afsnit en del af Vestskoven, hvor den samme proces blev gennemført. Hedeland ved Roskilde er også et eksempel, hvor landskabsbearbejdningen er gennemført som en del af en omfattende råstofindvinding, hvor efterbehandling og møblering med ruter og 'steder' har skabt nye rekreative muligheder, som det oprindelige landskab ikke havde – samme udvikling som f.eks. gennemføres i Tarup-Stavinde på Fyn. Værløse Flyvestation er et aktuelt eksempel på et stærkt omdannet landskab, som nu også får mulighed for udvikling af ruter og 'steder' baseret på stedets helt særlige kulturmiljø. De tre eksempler er alle storskalaeksempler, som kan transformeres til mindre anlæg.

Strandparken

Amager Strandpark er blevet et landskab i kanten af byen med særlige kvaliteter i en kombination af 'steder' og ruter. Strandparken er ikke kun en badestrand, men også et bynært landskab, som lever året igennem med et liv, der er meget mere end blot badning. Det projekt, der stod færdigt i 2005, fokuserer især på de grundlæggende støttefunktioner for stranden, kystlivet og landskabet. Foran står den næste vigtige udvikling – at udvikle endnu flere 'steder' i Strandparken, som kan trække aktiviteter og liv ind, der kan udnytte Strandparkens menneskeskabte landskabsformer og det sociale landskab, som Strandparkens 'steder', ruter og promenader har skabt.

Ruterne i Strandparken er ikke blot traditionelle stier indrettet til bestemte typer færdsel. Idéen er at åbne for en multianvendelighed, som med støtte i alt det, som strandlivet skaber grundlag for, kan udvikle et promenadelandskab, hvor selve det at færdes bliver en kvalitet. Der er en stor variationsrigdom i færdselsmulighederne, som ikke bygger på standardprofiler og vejteknisk begrundede løsninger, men ruter, der tilpasses stedets menneskeskabte naturlandskab, er en villet kvalitet. Anvendelse af belægningstyper, som i sig selv skaber nye muligheder, er også vigtig. Den glatte beton er egnet til bare tæer, cykling, barnevogne, handikapfærdsel og alle former for aktivitetsredskaber på hjul – rulleskøjter, skateboards, sailboards osv.

Strandparken har en række steder, der som Eremitageslottet i Dyrehaven allerede er ved at blive det 'sted', man skal vende på sin tur. Det er bl.a. Pynten, Havnen og Nordmolen.

Pynten er en torveplads og en molepromenade, der er åben for mange anvendelser. Her er der ikke øremærkede anvendelser, som skaber ejerfølelse til området. Det er et sted, der i kraft af sin enkelhed og sin placering appellerer til fantasien og er åben for en oplevelse af by og natur, som det flade kystlandskab rummer. Det er ikke overraskende, at netop dette sted er blevet et hit, når der skal sættes billeder på nutidens livsstil. Pynten er blevet det mest fotograferede sted i reklamer for næsten alt.

Her kan de vide horisonter og himlen opleves. Storbyen er ikke blot en gade eller en plads. Profilen med middelalderbyens tårne, kystens store industribygninger, den endeløse, lave by, de begyndende højhusambitioner, skibe gennem Drogden, fly, der starter og lander, kan opleves i ét.

Strandstationerne, som der stadig eksperimenteres med, er et eksempel på, hvordan arkitekturen i en fornyende fortolkning kan åbnes og lukkes, fremstå robust i det lejlighedsvis meget udsatte miljø. Det er en del af filosofien i arkitekturen, at åbenhed skal understreges af årstidsvariationerne og skiftende begivenheder. Det betyder, at der er skabt plads for mobile installationer, som for kortere eller længere perioder kan skabe aktivitet, begivenheder og nye 'steder' rundt om i Strandparken.

Ud over at sikre den ikke nemme drift af et så åbent anlæg med store variationer i tilstrømningen er udviklingsmulighederne i Strandparken fremover at skabe 'steder' for de mange nye aktivitetsformer, som kan bruge Strandparken, og som har brug for udvikling af baser for deres aktiviteter – enten alene eller i samspil med andre. Kajak og dykning har allerede fået muligheder i området, og der ventes i de kommende år en fokus på mange forskellige nye aktivitetssteder både initieret af foreninger og af kommercielle interesser. Her er udfordringen at undgå, at området stivner i ligegyldige kommercielle aktiviteter, og at der fastholdes et stort element af adgang til eksperimenterende og fornyende aktiviteter understøttet af etablering af bygningsmæssige rammer, som kan udlejes til brugere på vilkår, der åbner for eksperimenter.

Nye landskaber kan udvikles med alle de oplevelser af stemninger, vi kender fra rigtige landskaber – her landskabsstranden med kunstige klitter og snoede stier i den nye Amager Strandpark.

Den nye Amager Strandpark er anlagt som et næsten 2 km langt kystlandskab foran den tidligere kyst. Der er ikke byudviklingsområder i den nye strandpark. Her er kun landskab, 'steder' og ruter. Arkitekt: Hasløv & Kjærsgaard.

Bystranden i Amager Strandpark har en promenade som livsnerve. Her færdes man og opholder sig for at se og blive set!

De gode ruter kan have et mål, et 'sted', man bare skal hen. Pynten i Amager Strandpark er et sådant sted.

Overraskelser er vigtige for det gode 'steds' kvaliteter. Strandparkens torve er blevet til evigt legende og eksperimenterende 'steder' – uden regler, baner og rettigheder.

De gode 'steder' registreres og formidles. Strandparken er blevet stedet for udstilling af livsstil.

'Steder' på ruter med mange mennesker lever et hårdt liv. Strandstationerne åbnes som indbydende pausesteder, men lukkes af for natten. Skiftet bliver en landskabelig og arkitektonisk kvalitet.

Det eksperimenterende friluftsliv kan bruge de menneskeskabte landskaber uden konflikter med traditionelle beskyttelsesinteresser.

Synlighed, let biladgang for alt det tunge grej og nærhed til byen skaber hele tiden nye aktivitetssteder, som giver ruter af høj kvalitet.

En del af Strandparken er tænkt som et eksperimentarium for aktiviteter, der kan understøtte livet ved stranden. Her er sikret plads til klubber, institutioner og kommercielle aktiviteter. Her er der mulighed for at ryge vandpipe – tæt på sand, men langt fra ørkenen.

Lystbådehavnen

Lystbådehavnen er i mange lokalsamfund et af de mest attraktive steder – et samlingssted for mange ruter igennem lokalområdet og turens højdepunkt, selve målet for udflugten. På havnen er der også ruter. Lystbådehavnen er et eksempel på 'steder' og ruter, der ikke er udviklet eksklusivt for de friluftaktiviteter, der har hjemsted her. Det er ikke nogen selvfølge. I udlandet er lystbådehavnene mange steder hegnede og aflukkede anlæg, der er utilgængelige for andre end medlemmer.

I Danmark har der udviklet sig en særlig åben tradition knyttet til lystbådehavnene. Det betyder, at lystbådehavnene synliggør og åbner alle sine funktioner. Der er i princippet offentlig adgang overalt. Der er promenader og færdselsmuligheder. De varierer fra sted til sted, og kvaliteten kan være vekslende, men det åbne og udadvendte er et karakteristisk og gennemgående træk. Lystbådehavnen er ikke kun ét sted, men har på de gode havne udviklet sig til mange små steder, hvor der opstår symbioser imellem funktionerne, som både synliggør havnens egne aktiviteter og samler livet, der også understøtter lokale ruter i en attraktiv helhed.

Her er der kiosker til sommerens isspiseri, her er der offentligt tilgængelige spisesteder, og der er adgang til de store og små begivenheder, der året igennem kan udvikle sig

Lystbådehavnen er stedet uden hegn. Mødet mellem mange aktiviteter – sejlere, gæster og døgnets skiften skaber ofte enestående steder, som markerer havnen som mål for lokalrådets ruter.

på en lystbådehavn. På mange måder er lystbådehavnene pga. den særlige tradition for åbenhed blevet en diametral modsætning til de lukkede friluftaktiviteter, som ellers karakteriserer det bynære landskab – idrætscentret, golfbanen mv.

Det rekreative kulturlandskab – Hedeland

Hedeland er som Amager Strandpark et eksempel på et menneskeskabt landskab, som giver nye 'steder' og ruter i byens nærhed. Der er udviklet landskabelige strategier, hvor benyttelse, beskyttelse, aktiviteter mv. får nye muligheder. Hedeland ligger langt fra de tætte dele af byen, men er en inspirationskilde til, hvordan man både i stor og lille skala kan skabe nye muligheder, hvis rammerne for at forme landskabet er til stede. Hedeland bliver til som et genopretningsprojekt efter en omfattende råstofindvinding, som stadig pågår.

Hedeland er en konsekvens af den langsigtede strategi, der i Fingerplanens historie har været for at fastholde grønne mellemrum imellem fingrene og udvikle rekreative muligheder i landskabstyper, hvor beskyttelsesinteresserne er få og forandringspotentialet stort. Den planlægning førte til Køge Bugt Strandpark, Vestskoven – og Hedeland. Hedelands store aktivitetstilbud og mange 'steder' og ruter er et eksempel på hvilken frodighed, der frisættes og hvor overraskende mange interessenter, der er til at udvikle foreningsbaserede aktiviteter – noget der kan inspirere også mindre omdannelser af bynære landskaber.

Jernbanen i Hedeland er ét eksempel på de mange foreningsaktiviteter, der kan blomstre tæt på byen, når landskabet åbnes for forandring.

I de bynære landskaber er der normalt stor tilbageholdenhed med at åbne for kommercielle aktiviteter for at beskytte naturinteresserne. Andre lande har andre traditioner. Donaupark, et stort parklandskab i kanten af Wien, viser, hvordan det er muligt at sikre de landskabelige kvaliteter samtidig med, at der åbnes for forskellige forretninger. Her er det en usædvanlig børnelegeplads, der er fundet plads til.

Det rekreative kulturlandskab – idrætscentret

De store idrætsanlæg med baneanlæg til mange slags boldspil, atletik, haller og klublokaler har mange steder uudnyttede ressourcer for udvikling af 'steder' og ruter. Med små ændringer er det muligt at skabe nye muligheder for friluftslivet i bydele og områder, der kan være underforsynede med naturområder med plads til 'steder' og ruter.

Mange idrætsanlæg blev planlagt som en del af byernes forstæder i 60'erne og 70'erne. Der blev satset på idrætten, der blev set som en af hjørnestenene i det 'gode liv' i den moderne, planlagte by. Idrætscentrene blev tænkt som store, rationelle anlæg med mange baner på næsten endeløse græssletter. De blev hjemsteder for den organiserede idræt, hvor man kom for at dyrke sin 'egen' idræt uden ønske om sammenhæng med andre aktiviteter og udøvere i centret.

Løbende er idrætscentre blevet udbygget med stadig flere baner, haller og særlige faciliteter til de mange forskellige specialaktiviteter. Der er tilføjet opvisningsanlæg med tilskuerfaciliteter ude og inde og store parkeringsarealer – centrene er blevet idrættens svar på detailhandelens storcentre.

Kritikken har i de senere år koncentreret sig om idrætscentrenes manglende evne til at tilbyde åbne rammer for et idrætsliv i stadig forandring. Idrætscentre skal åbne for samarbejder mellem kultur og idræt, åbne for uorganiserede og selvorganiserede anvendelser og gøre op med monofunktionelle bygninger og anlæg, som mangler sociale og æstetiske kvaliteter. Der er kommet forandringer mange steder, især koncentreret om idrættens bygninger og mulighederne for udeaktiviteter for børn og unge, f.eks. idrætslegepladser.

Men flere idrætscentre arbejder også med at omdanne de endeløse og anonyme baneanlæg til nye park- og aktivitetslandskaber med en større åbenhed mod det omliggende lokalsamfund. Her er ikke kun medlemmerne velkomne. Der er stier, som kan bruges af gående, løbere og cyklister på alle tider af året og døgnet; og der kan skabes nye kvaliteter i et tæt samspil mellem eksisterende og nye aktiviteter og de nye ruter, der opstår. Idrættens landskab bliver brugt til at skabe et landskab, der er tilgængeligt for alle. Det er en indsats, som idrætten selv får gavn af. Den kan synliggøre og styrke de mange aktiviteter i idrætscentret, som får en stærkere kontakt til omverdenen. Idrætscentret bliver til 'steder' på ruter og ruter på 'stedet'.

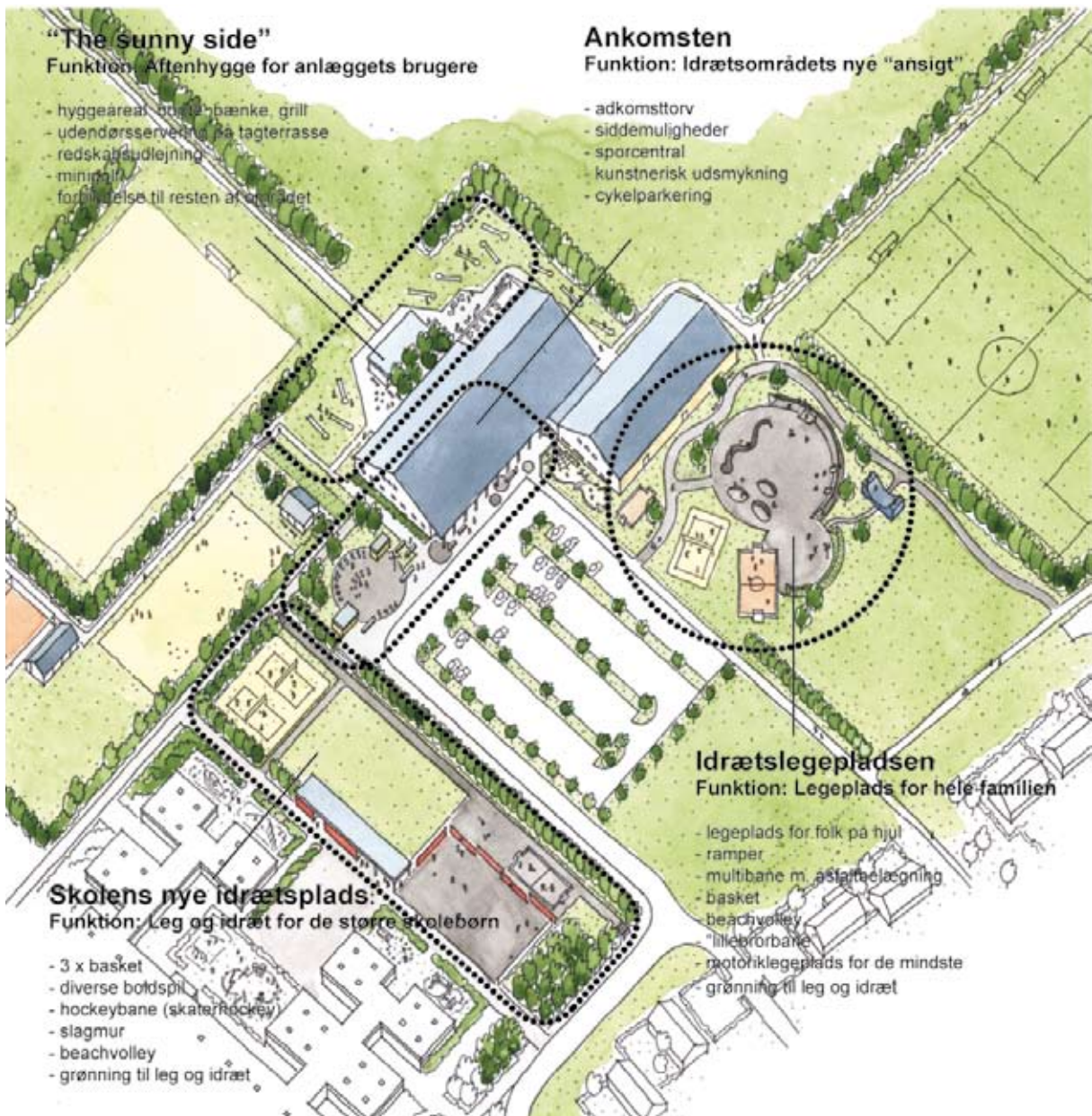
Idrætscentret i Tune har gennemført en planlægning, som viser de mange muligheder, der er ved at se hele området med bygninger, baneanlæg mv. som en park. Realiseringen er dog svær at skaffe økonomi til. Det store P-anlæg, der er en barriere mellem by og center, omlægges, så centrets bygninger får en tættere kontakt med byen. Der etableres stier overalt i området. De bygges op omkring en 'sporcentral', som bliver udgangspunktet for løbe- og gåture og et af områdets vigtige mødesteder. En lysløjpe indgår også. Der kan blive stier for rulleskøjteløbere, skiløjper kan forberedes (på klippet græs skal der ikke ligge megen sne, før skiløb er muligt), og langs stierne er det muligt at indtænke nye anvendelser, som understøtter ruterne fra velplacerede bænke til motionsredskaber, der kan bruges af alle. Det behøver ikke at være idræt alt sammen.

Stierne får forbindelse til byens stinet og til naturområder uden for byen. Sporcentralen lægges strategisk rigtigt i forhold til idrætscentrets cafeteria, som på sin nuværende placering mangler kontakt til udelivet og derfor ikke fungerer som pause- og samlingssted. Specielt om sommeren er det vigtigt, at de hyggelige, fælles eftermiddage og aftener med grill og fælles hygge har deres 'steder'. Der er også plads til en stor idrætslegeplads, som bliver placeret centralt og let tilgængeligt som et vigtigt, livgivende element i området – her skal alle forbi, her sker altid noget. Der bliver plads til nye, 'ukendte' aktiviteter, som ikke nødvendigvis behøver at handle om idræt. De interesseorganisationer, som i dag ligger for sig selv med egne klubhuse og baner, gemte og næsten glemte rundt om i idrætsanlægget, bliver også synliggjort og åbnet med de nye ruter. Klublivet og aktiviteterne bliver nærværende, når man færdes i området. Der er også planer om nye bygninger, haller mv., som rigtigt udformet kan medvirke til at udvikle nye 'steder' på ruterne.

TUNE IDRÆTSLEGEPLADS

Hovedidé: At binde området bedre sammen

- Skole og idrætsområdet bindes bedre sammen med omgivelserne
- Der skabes ny og forbedret intern forbindelse i området
- Der "åbnes", hvor der i dag er "lukket"
- Det funktionsbestemte idrætsareal bliver til en "bypark"
- Idrætsområdet struktureres omkring fire nye knudepunkter
- De fire knudepunkter kædes sammen
- Knudepunkterne har forskellige funktioner og målgrupper
- Området er disponeret, så fremtidig udbygning er mulig
- En ny hal 3 og en mindre svømmehal kan indpasses i området

Det rekreative kulturlandskab – golfbanerne

Golf er blevet 90'ernes og dette tiårs hastigt voksende friluftaktivitet. I sig selv er golf en vandretur på ganske mange kilometer, men de allerfleste golfbaner bliver planlagt som lukkede anlæg forbeholdt medlemmer og aktive. Det er der mange gode grunde til. Anlæggene er landskabsmæssigt følsomme, der er sikkerhedsproblemer i forhold til de hurtigflyvende golfkugler, og grundlæggende opfatter golfbanen sig som et 'privat' anlæg, som selv ønsker at regulere adgangsmulighederne.

Den diskussion, der har været i forbindelse med planlægning af mange nyere golfanlæg, handler om at undgå en privatisering af attraktive landskaber. Golfbanens op mod 70 ha er mange steder placeret i attraktive landskaber med store, rekreative interesser, steder, hvor der i forvejen er interesse for offentlige adgangsmuligheder.

Golfbanernes banesystemer muliggør, at der kan indpasses færdselsmuligheder også for ikke golfspillende, men det øger arealforbruget og er derfor vanskeligt. Hvem skal betale, og vil det true naboarealerne, hvis golfbanens arealudlæg øges?

I Edinburgh er der en bynær golfbane, som fungerer som et åbent, multianvendeligt anlæg, hvor mange friluftaktiviteter og ruter mødes.

Golfbanens opbygning med fairways og rough-område muliggør imidlertid, at der kan arbejdes meget mere åbent i forhold til offentlig adgang – hvis arealforbruget kan øges. Omkostningerne ved anlæg af baner øges tilsvarende. En mere ekstensiv udformning af banerne muliggør, at offentligheden kan bruge anlægget i større omfang samtidig med, at mulighederne for at indpasse områder med naturkvaliteter øges tilsvarende.

Selvom de mange nye golfbaner kunne have været en stor ressource for udvikling af nye 'steder' og ruter, er muligheden derfor kun i meget ringe grad udnyttet i Danmark. Færdighedsmulighederne har været svære at få indarbejdet i de mange nyanlagte baner. Det betyder samtidig, at golfcentrets klubhus mv., som kunne have været et 'sted' på en rute, og som kunne have udviklet sig som et attraktivt støttepunkt for friluftslivet, mister denne mulighed.

Måske vil der blive behov for justeringer og ombygninger af eksisterende baner i de kommende år. Her vil der være inspiration at hente fra f.eks. engelsk og skotsk golfbanetradition, som har helt andre idéer til, hvordan friluftsliv og golf kan integreres i en attraktiv helhed. Ruter tænkes ind som en del af golfbanens design, og golfsporten bliver dermed et attraktivt aktivitetsliv, som understøtter kvaliteten af de ruter og 'steder', der udvikles gennem golfsportens anlæg.

En af de ældste og mest prestigefyldte golfbaner i verden, St. Andrews, Skotland, starter midt i byen, hvor golfbanen bliver et integreret element i byens promenade og friluftsliv.

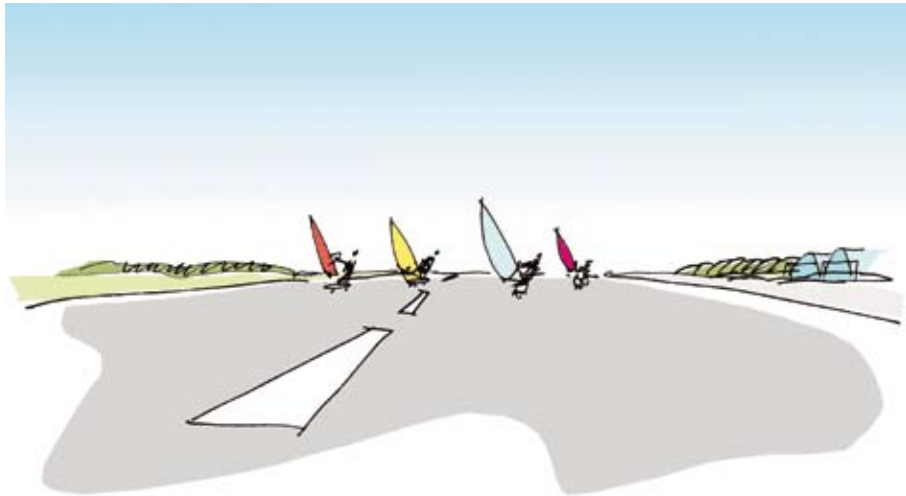
Et omdannet kulturmiljø

Flyvestation Værløse ligger i et naturskønt område med store herlighedsværdier præget af et intensivt byudviklingspres. De områder, der ikke igennem årene er inddraget i byudvikling, har beskyttelses- og bevaringsinteresser og fra gammel tid ganske mange foreningsrettede 'steder' i landskabet.

Ved Flyvestation Værløses planlagte overdragelse til Furesø Kommune i efteråret 2008 var målet, at denne del af regionen kunne få nogle helt nye rekreative tilbud til udvikling af både ruter og 'steder'. Naturområder omkring og på selve flyvestationen har på forhånd bremsset for et stort ønske hos mange om steder for motoriserede aktiviteter. Men flyvestationens menneskeskabte kulturmiljø og landskab rummer også andre ressourcer. Foreløbig har fredningen af flyvestationen i sommeren 2007 dog effektivt bremsset for de planer, som den nye Furesø Kommune havde lagt.

Den åbne og endeløse flyvestationsslette med startbane og rullebaner er en landskabstype, som slet ikke eksisterer i kulturlandskabet på egnen. Den store slette er ikke alene identitetsskabende, men en kvalitet som kan tiltrække nye aktivitetstyper, der skaber deres egne ruter og 'steder'. De endeløse asfalt- og betonarealer behøver ikke at blive fjernet som en del af en naturgenopretning. De kan blive en kvalitet for windboards, rulleskøjteløb, cykling og løb, så længe de kan fungere uden store vedligeholdelsesomkostninger.

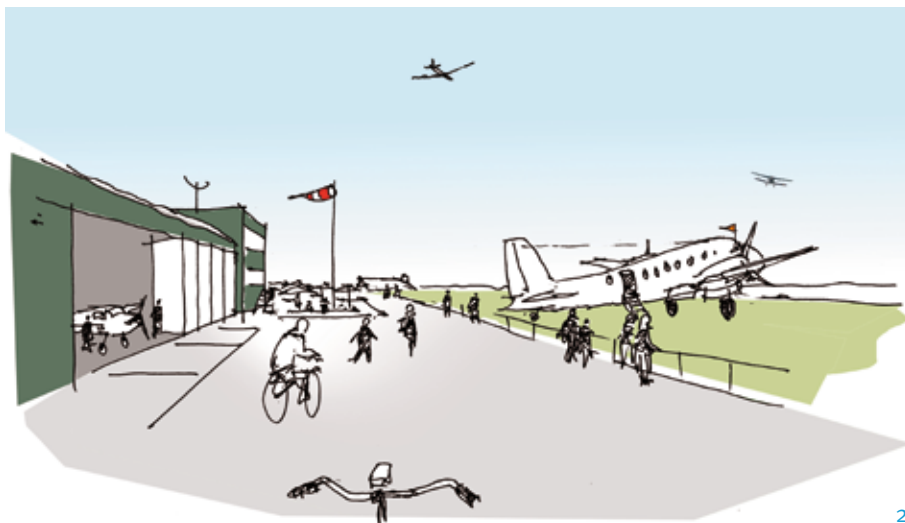
Som på Eremitagesletten giver den store slette omkring startbanen en særlig identitet, som vil skabe fascination og særlige ruter og promenader. Aktiviteterne vil blive synliggjort i en fornyende blanding af organiserede og uorganiserede aktiviteter.

[1] På Flyvestation Værløse bevares startbanen som et kulturtræk. Måske er det her, windsurferne for alvor prøver speedskiing på blæsende dage.

[2] Rækken af hangarer indgår i et samspil med flyvestationens endeløse græssletter. Græssletterne beskyttes mod bebyggelse. De gamle standpladser og rullebaner foran hangarer og værksteder bliver et helt nyt sted i regionens rekreative liv, hvor 'steder', ruter og promenader smelter sammen. Her gemmes aktiviteterne ikke af vejen.

[3] I de gamle hangarer, hvor redningshelikopterne blev vedligeholdt, kommer der erhverv, museer og værksteder. En filmby er ved at vokse op. Et udadvendt kultureliv kan også medvirke til at skabe nye 'steder'.

2

3

Overalt i terrænet ligger levn fra den kolde krig. De får lov at ligge som nye 'steder' for børn og nysgerrige, men ikke nødvendigvis på ruter – der skal også være plads til opdagelsesrejser i landskabet.

Flyvestationens bebyggelsesstruktur og bygningstypologier giver også muligheder for at få fornyet den traditionelle brug af anlæg, øremærket til bestemte formål. Der kan etableres et stort, åbent promenadeforløb i grænsen mellem den store slette og den front af militære bebyggelser, som tilsammen skaber en særlig kulturhistorisk helhed. Her kan der udvikles mødesteder mellem mange forskellige aktivitetstyper, som kan få hjemsted – permanent eller midlertidigt – på flyvestationen. Hangarene kan bevares som store åbne rum til funktioner, der kan understøtte den nye helhed. Idræt kan få nye rammer. Forpladserne foran hangarene bliver de nye torvepladser. Områdets store naturværdier respekteres og rummer muligheder for både at sikre de store landskabstræk og mange små, værdifulde lokaliteter.

10 gode råd

I det følgende er der givet 10 bud, der opsummerer, hvad der kan indgå i udviklingen af gode 'steder' og ruter:

1. Steder og ruter skal støtte hinanden

Gode 'steder' kan blive endnu bedre, hvis de udvikles i sammenhæng med ruter. Overvej altid, hvad 'stedet' kan gøre for ruten og omvendt.

2. Gode steder har sine faste brugere, men rummer tilbud for flere

Det gode 'sted' er ikke forbeholdt de faste brugere, hvor alle andre ikke er velkomne. Det gode 'sted' har faste brugere, der skaber aktiviteter, kontinuitet og nærvær, men som ser en interesse i at indtænke og bruge åbenhed og tilbud i andre for at støtte 'stedets' og rutens kvaliteter og egen aktivitet.

3. Steder og ruter skal skabe oplevelser og stemninger

Gode 'steder' og ruter fanger stemninger og oplevelser, som følger hverdag, begivenheder, døgnets og årstidens variationer mv. 'Stedet' rummer ikke blot en aktivitet, ruten er ikke blot en færdselsmulighed.

Stegastein, Aurlandsfjellet

4. Steder og ruter skal skabe mulighed for møder

De gode 'steder' og ruter realiserer selvfølgelig de på forhånd planlagte aktiviteter, som man vil åbne for. Men de handler i lige så høj grad om at skabe fornyelser i uplanlagte møder imellem mennesker – møder, som skaber inspiration, oplevelser og udfordringer.

5. Stedets anvendelse og aktiviteter skal synliggøres i forhold til ruten

Sikkerhed, hærværksbeskyttelse og mange andre praktiske forhold kan tale for en lukkethed. Hegning og utilgængelighed for andre end de autoriserede brugere af 'stedet' må ikke være konsekvensen. Der kan arbejdes med arkitektur og landskab, der formår at synliggøre 'stedet' for dets aktiviteter i forhold til omgivelserne og ruterne samtidig med, at det kan fungere sikkert på egne vilkår.

Krogerup

6. Stedets bygninger og landskab skal inspirere fantasien

Det gode 'sted' skal ikke blot realisere og fastholde et på forhånd fastlagt program for, hvad man skal kunne på 'stedet'. Det gode 'sted' appellerer til fantasien og åbner for nye overraskende oplevelser, som kan udvikle 'stedets' kvaliteter både for de faste brugere og gæsterne.

7. Stedet skal være åbent for det ukendte

Det gode 'sted' indbyder til åbenhed. Selvom fremtiden ikke kan planlægges, kan åbenhed – og det behøver ikke at koste ekstra.

Amager Strandpark

8. Gode steder og ruter er ikke en standardvare

Ikke to gode 'steder' eller ruter er ens. De skal planlægges og udvikles med forståelse for forskelligheder, der skaber kvaliteter. Forskellighed er ikke det samme som kaos. Tværtimod er erfaringen, at de gode 'steder' og ruter udvikles med en løbende og vigtig debat om til- og fravalg, der sikrer, at positive symbioser opstår og fastholdes.

9. Organisering ad nye veje

Udvikling af gode 'steder' og ruter forudsætter et stort engagement hos mange mennesker. Det findes rundt omkring - hos offentlige myndigheder, foreninger, private mv. Samarbejderne er en særlig udfordring, hvis de skal give mulighed for en sikker drift og økonomi. Organiseringen skal også forholde sig til de mange både positive og negative udfordringer, der kan være.

10. Skab alliancer

De gode 'steders' og ruters mirakel er, at der opstår alliancer imellem faste brugere, som kan og vil – og får lov til – at bruge tid og kræfter (og penge) på at få deres aktivitet til at fungere. Der skal også være mulighed for at tjene på at skabe særlige arrangementer og begivenheder, som både imødekommer egne behov, og som åbner for andre.

Kilder og inspiration

De Grønne Bølger. Træk af natur- og friluftslivets historie. Henning Eichberg & Eigil Jespersen. DGI. 2001

Gåboka. Ige Dahlman. Statens Vegvesen, Norge. 2005

DETOUR. Architecture and design along 18 national tourist routes in Norway. Statens Vegvesen, Norge. 2006

Friluftsliv under forandring. Søren Andkjær. Forlaget Baunebakke. 2005

Kulturvaneundersøgelsen 2004. Kulturministeriet.

Danskernes motions- og sportsvaner. Maja Pilgaard. Idrættens Analyseinstitut. 2008

Illustrationer

Dan B. Hasløv: s. 4, 6, 8, 12, 13, 15 ned, 16, 17, 18 tv, 19 tv, 19 th, 20, 21, 23 tv, 23 th, 24, 25, 28, 29 (1-4), 30, 31, 36 øv, 36 ned, 37 øv, 38, 39, 40, 41 øv, 41 ned, 44, 45 ned, 46, 48 øv, 48 ned, 50, 52 (1-3), 53, 54 (1-3), 55, 57, 60, 61, 65, 67, 68, 71 samt alle tegninger

Tue Albertsen: s. 18 th

Statens Museum for Kunst: s. 22

Thue B. Hasløv: s. 26 øv, 26 ned, 32, 34 øv, 34 ned

Lokale- og Anlægsfonden: s. 32 ned, 35

Rie B. Hasløv: s. 37 ned

Carl-Viggo Hølmebakk / Statens Vegvesen: s. 42

Steinar Skaar / Statens Vegvesen: s. 43

Eva Rasmussen: s. 45 øv

Arkitekter Hasløv & Kjærsgaard: s. 51, 59

Leif Ulrich Johannesen / IBK: s. 56

Vegar Moen / Statens vegvesen: s. 66

